

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИЗАЙНУ

Факультет Мистецтва і моди
(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра професійної освіти в сфері технологій та дизайну
(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної
діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти**

Спеціальність 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Спеціалізація 015.36 Професійна освіта (Технологія виробів легкої
промисловості)

Освітня програма Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)

Виконала: студентка групи MrPT-23

Раріна В. А.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

док. пед. н. доц. Білянська М. М.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент

канд. пед. наук доц. Косак С. В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Київ 2024

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет / Інститут Факультет Мистецтва і моди
(повна назва факультету/інституту)
Кафедра Кафедра професійної освіти в сфері технологій та дизайну
(повна назва кафедри)
Спеціальність 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
(код і назва спеціальності)
Спеціалізація 015.36 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)
(код і назва спеціальності)
Освітня програма Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)
(назва освітньої програми)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

“ 12 ” березня 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Рарінні Валерій Анатолійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти

Науковий керівник роботи Білянська Марія Михайлівна,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

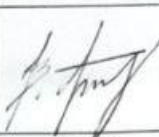
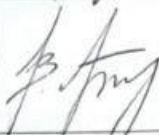
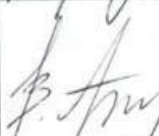
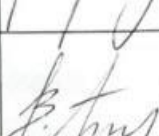
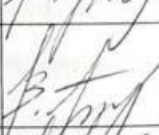
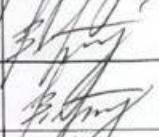
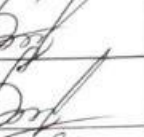
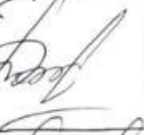
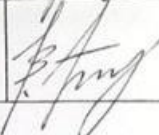
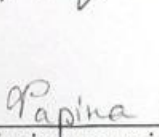
док. пед. н., доц.
затверджені наказом КНУТД від “ 03 ” вересня 2024 року № 188-уз

2. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі матеріали, довідникова література

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно опрацювати) розглянути особливості педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти; на основі аналізу наукових праць, літератури уточнити сутність і специфіку адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності; теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови, які забезпечують ефективність адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

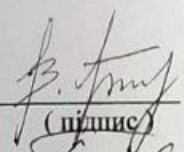
5. Дата видачі завдання 11.04.2024р

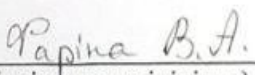
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу кваліфікаційної роботи	Орієнтовний термін виконання	Примітка про виконання
1	Вступ	02.09.2024 – 06.09.2024	
2	Розділ 1. Теоретичні аспекти адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти	09.09.2024 – 27.09.2024	
3	Розділ 2. Експериментальна перевірка педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти до педагогічної діяльності	30.09.2024 – 21.10.2024	
4	Висновки	22.10.2024 – 25.10.2024	
5	Оформлення (чистовий варіант)	28.10.2024 - 11.11.2024	
6	Подача кваліфікаційної роботи науковому керівнику для відгуку	12.11.2024	
7	Подача кваліфікаційної роботи (проекту) для рецензування (за 14 днів дозахисту)	13.11.2024	
8	Перевірка кваліфікаційної роботи (проекту) на наявність ознак плагіату та текстових співпадінь (за 10 днів до захисту)	15.11.2024	
9	Подання кваліфікаційної роботи (проекту) на завідувачу кафедри (за 7 днів до захисту)	18.11.2024	

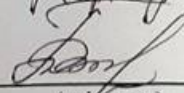
З завданням ознайомлений:

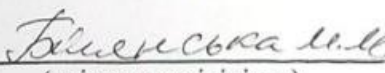
Студент

 (підпис)

 (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

 (підпис)

 (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Фаріна В. А. Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 015.36 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». – Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2024 рік.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню теоретичних задач та обґрунтуванню практичних напрямів удосконалення педагогічних умов адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

Запропоновано основні шляхи реалізації педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти, що включають вирішення проблеми адаптації майбутнього викладача шляхом визначення рівня утруднень і експертних оцінок рівня сформованості професійних умінь, які свідчили про якість професійно-педагогічної діяльності майбутніх викладачів, визначили основні педагогічні умови вдосконалення адаптації майбутніх викладачів до професійно-педагогічної діяльності.

Ключові слова: адаптація, механізми адаптації, педагогічна діяльність, педагогічні умови, професійна адаптація, професійне становлення.

ANNOTATION

Farina V. A. Pedagogical conditions of adaptation of the future teacher to pedagogical activity in the institution of professional (vocational and technical) education. - Manuscript.

Qualification work in specialty 015.36 - "Professional education (by specializations)". - Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, 2024.

The qualification work is devoted to the study of theoretical problems and the justification of practical directions for improving the pedagogical conditions for the adaptation of the future teacher to pedagogical activity in the institution of professional (vocational and technical) education.

The main ways of implementing pedagogical conditions for the adaptation of a future teacher of a vocational education institution are proposed, which include solving the problem of adaptation of a future teacher by determining the level of difficulties and expert assessments of the level of formation of professional skills, which testified to the quality of the professional and pedagogical activity of future teachers, and identified the main pedagogical conditions for improvement adaptation of future teachers to professional and pedagogical activity.

Key words: adaptation, mechanisms of adaptation, pedagogical activity, pedagogical conditions, professional adaptation, professional formation..

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Розділ 1. Теоретичні аспекти адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.....	11
1.1. Зміст та структура професійно-педагогічної діяльності викладача закладу професійно-технічної освіти	11
1.2. Сучасний стан висвітлення проблеми професійної адаптації.....	18
1.3. Сутність і специфіка адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійно-технічної освіти	25
1.4. Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.....	31
Висновки до розділу 1	38
Розділ 2. Експериментальна перевірка педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти до педагогічної діяльності.....	40
2.1. Шляхи реалізації педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти	40
2.2. Організація експериментальної перевірки	57
2.3. Аналіз результатів експериментальної перевірки	76
Висновки до розділу 2	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Сучасне суспільство перебуває в умовах трансформації та потребує від системи освіти ґрунтовних, а інколи й кардинальних змін і подальшого удосконалення. В умовах модернізації та реформування системи освіти України перед педагогічною наукою постає комплекс завдань, до яких належить забезпечення якісної підготовки конкурентоспроможних фахівців, їхньої успішної професійної адаптації.

Провідною метою є не тільки якісна підготовка майбутнього фахівця до професійної діяльності, а й створення оптимальних умов для розкриття й реалізації потенційних можливостей, здібностей і потреб кожного на основі принципів гуманізму, демократизму, визначення пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей.

Проблема адаптації є однією з важливих міждисциплінарних проблем. Її вивчають у різноманітних сферах діяльності людини: біологічній, психологічній, педагогічній, соціальній, економічній, медичній та ін.

Умови праці вчителя передбачають високий рівень відповідальності, інтелектуального та емоційного навантаження, а професійна діяльність має низку особливостей, серед яких: багатопредметність; необхідність емоційного забарвлення та створення ситуацій успіху для учнів у процесі їхньої навчально-пізнавальної діяльності; спрямованість на формування в учнів ключових компетентностей, базових навичок, норм поведінки для подальшої неперервної освіти та успішної самореалізації тощо.

Такі особливості професії можуть ускладнити процес професійної адаптації молодих педагогів. Для подолання труднощів і бар'єрів у майбутній професійній педагогічній діяльності студенти мають не лише засвоїти теоретичні знання, але й навчитися їх застосовувати у практичній діяльності ще у період навчання.

Діяльність у якості викладача передбачає певний період, протягом якого відбувається усвідомлення основних цілей діяльності, її принципів, приведення

професійних знань, умінь і навичок у відповідність до вимог професії. Від визначення і врахування особливостей періоду адаптації і її характеру, результатів і термінів, залежить ефективність всієї подальшої професійно-педагогічної діяльності, зростання рівня професійної майстерності та педагогічної культури, якості навчального процесу. Слід зазначити, що цей початковий період входження в професійне середовище специфічний за своєю напругою, важливістю для особистісного й професійного розвитку викладача-початківця. Від того, як цей період відбудеться, залежить, чи стане він професіоналом, чи залишиться в освітній сфері або знайде себе в іншій справі.

Актуальність теми. Аналіз наукових і методичних джерел із психології і педагогіки засвідчив, що у контексті наукових здобутків, присвячених професійній підготовці майбутніх викладачів, проблема саме професійної адаптації майбутнього вчителя не була предметом окремого вивчення. Її дослідження уможливить також розв’язання низки суперечностей, а саме між:

- постійним зростанням вимог суспільства до рівня підготовки майбутнього викладача та реальним станом його професійної готовності до виконання професійних функцій;
- практичною підготовкою майбутнього викладача та рівнем його професійної адаптації;
- професійною адаптацією майбутнього викладача та розробленими відповідними педагогічними умовами.

Необхідність подолання виявлених суперечностей та актуальність зазначеної проблеми зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи – «Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти».

Мета дослідження. Полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти та експериментальній перевірці їх ефективності.

Відповідно до поставленої мети було визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми.
2. Уточнити сутність і зміст базових понять дослідження.
3. Визначити структурні компоненти, критерії, показники та рівні професійної адаптації майбутнього викладача.
4. Здійснити аналіз педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.
5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

Об'єкт дослідження – процес професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови, які забезпечують адаптацію майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти до педагогічної діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання завдань дослідження використано комплекс наукових методів: теоретичні – аналіз і порівняння для вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми, уточнення сутності і змісту базових понять дослідження, визначення структури професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти; узагальнення та систематизація для обґрунтування критеріїв, показників і рівнів професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти; синтез і конкретизація для обґрунтування педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти; емпіричні – прогностичні (експертні оцінки), діагностичні (анкетування, бесіда), обсерваційні (спостереження, самоспостереження, самооцінка) для встановлення рівня сформованості адаптації викладачів до професійно-педагогічної діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності педагогічних умов

професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти; статистичні - кількісний та якісний аналіз даних з використанням методів математичної статистики (статистична обробка результатів та графічне їх відображення).

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх викладачів та викладачів-початківців закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Наукова новизна дослідження. Полягає у визначенні педагогічних умов, які сприяють успішній адаптації майбутніх викладачів до педагогічної діяльності в закладах професійно-технічної освіти. Окреслено важливість поєднання теоретичних знань і практичного досвіду, розвитку педагогічної рефлексії та підтримки професійної готовності. Виявлено, що критичне мислення, комунікативні навички та психологічна підтримка відіграють ключову роль у процесі адаптації та підвищенні ефективності навчального процесу.

Публікації. За досліджуваною темою кваліфікаційної роботи опубліковано 1 статтю та 2 тези.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та списку використаних джерел (50 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 90 сторінок, обсяг основного тексту 84 сторінок.

Розділ 1. Теоретичні аспекти адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти

1.1. Зміст та структура професійно-педагогічної діяльності викладача закладу професійно-технічної освіти

У країні поступово здійснюються освітні реформи. Це зумовлено тим, що Україна інтегрується у європейський простір. У першу чергу удосконалення зазнали законодавчі акти [42].

В умовах модернізації освіти розширюються сфери професійно-педагогічної діяльності, актуалізуються такі функції педагога, як прогнозування, проектування й організація освітнього процесу і соціокультурного середовища; стають особливо затребуваними дослідницькі вміння педагога [38].

Проблема зростання майстерності педагога сьогодні набуває нового значення. У зв'язку з цим першочерговим у діяльності керівника закладу освіти постає питання цілеспрямованого управління процесом підвищення компетентності кожного вчителя і всього педагогічного колективу в цілому, бо саме високий фаховий рівень педагогів є однією з найважливіших умов забезпечення ефективного функціонування освітнього закладу [24].

У сучасній науці немає єдності у визначенні поняття психолого-педагогічної компетентності педагогічного працівника, визначення його структури, характеристик та змістового наповнення, що можна пояснити його динамічністю та багатогранністю [8]. Вчитель, викладач, педагогічний працівник, у якій би сфері освітньої галузі він не працював, завжди виконує суспільно важливу і відповідальну функцію навчання, виховання, розвитку молодого покоління, а його майбутня діяльність проектується з опорою на досягнуте в педагогічній теорії і практиці. Він повинен постійно працювати над собою, вдосконалювати кваліфікацію не лише задля власних потреб, а передусім заради своїх учнів, їх особистісного зростання, самореалізації [10].

Діяльність педагога є складовою цілісної системи професійної діяльності, що має соціономічний характер і реалізується як управління фахівця у галузі освіти процесом самостійної діяльності учнів і студентів, з навчання, виховання, професійного й особистісного розвитку. Діяльність викладача впродовж багатьох століть була спрямована на збереження й передачу існуючих знань, духовних і культурних цінностей, вищих зразків діяльності, розвитку інтелекту заради культури [9]. Педагогічна діяльність — це діяльність спеціально підготовленого професіонала, спрямована на перетворення особистості учня. Це професійна активність педагога, спрямована на рефлексивне управління діяльністю учнів за допомогою різних засобів педагогічного впливу.

Професійна діяльність має бути організована так, щоб впливати на розвиток не лише студентів, а й на власний [14]. Професійно-педагогічна діяльність — це професійна діяльність педагога, змістом якої є управління діяльністю учнів спрямоване на розвиток їхньої особистості і професійних якостей.

Робота педагога є найбільш відповідальною й інтенсивною. Порівняно з іншими професійними групами, у педагогів існує ризик виникнення дезадаптаційних процесів. Вони належать до групи ризику виникнення не тільки психологічних, а й соматичних розладів, зокрема, синдрому «емоційного вигорання», емоційної нестійкості, дисгармонійних станів особистості [31].

Навчання завжди супроводжується емоціями, що виявляється у співпереживанні успіху чи невдачі, задоволеності чи незадоволеності взаємодією та її результатами. Надмірна емоційна схвильованість і низька емоційна стійкість педагога призводять до недостатньої витримки в процесі взаємодії, що негативно позначається на творчому процесі [32].

Досвід показує, що незалежно від того, наскільки якісно цей процес організований, сам по собі він не справляє прямого впливу на професійне становлення майбутнього педагога, якщо його мета не співпадає із

внутрішньою позицією студента, його потребами, інтересами, установками й ціннісними орієнтаціями як засобами успішної адаптації [35].

Зміст та характеристика професійного становлення включає дві складові: теоретично-інформаційну, яка передбачає оволодіння сумою знань про сутність майбутньої професії, збагачення інформацією про її характер і прикладну: перевірка на практиці здобутої інформації та знань, поглиблення і вдосконалення практичних навичок у виконанні професійних завдань [26].

Метою професійно-педагогічної діяльності є зміни, які педагог прогнозує у розвитку особистості та професійної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника [30, с. 10].

Метою професійного розвитку вчителя в умовах реалізації концепції є інтегральні характеристики його особистості: спрямованість, компетентність, емоційна й поведінкова гнучкість. Важливою умовою розвитку інтегральних характеристик особистості професіонала є усвідомлення ним необхідності перетворення свого внутрішнього світу й пошук нових можливостей самореалізації в праці, тобто підвищення рівня професійної самосвідомості [12, с. 25].

У дослідженнях психологів та педагогів (В.Бондар, М.Євтух, Т.Ільїна, І.Зязюн та ін.) розроблено питання структури, сутнісної характеристики особистості та діяльності педагога. Педагогічна діяльність як складна динамічна система має свою специфічну структуру, до складу якої входять численні елементи, при взаємодії яких можуть мати прояв нові, не властиві кожному з них окремо, якості. Тому вона може розглядатися як складна багаторівнева система.

Визначаючи освіту як соціальну динамічну систему, виокремлено п'ять взаємопов'язаних частин: цілі, навчальну інформацію, засоби педагогічної комунікації, учнів і педагогів. У процесі функціонування цієї системи між цими частинами встановлюються прямі й зворотні зв'язки: гностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаційні. Враховуючи те, що структура педагогічної діяльності є «дзеркальним» відображенням педагогічної системи,

то вона повинна включати такі компоненти як гностичний, проєктивний, конструктивний, комунікативний, організаційний.

Виділені компоненти в однаковій мірі можуть бути віднесені до будь-якої іншої діяльності, оскільки вони не віддзеркалюють специфіки педагогічної праці, а тому включають ще інформаційний, мобілізаційний і дослідницький компоненти. Отже, з'являються моделі, які побудовані на основі специфіки педагогічної праці, які доповнюються операційним, орієнтаційним, адаптивним, діагностичним, рефлексивним та іншими компонентами, кожен з яких відображає окремий бік педагогічної діяльності, але в сукупності вони дають уяву про високий рівень професійної майстерності та культури педагога. Подібні моделі, на наш погляд, є «ідеальними», тому доцільніше їх використовувати для аналізу і вдосконалення майстерності педагогів зі стажем, коли норми вже опановані.

Слід також зауважити, що існує інакший підхід до моделювання професійно-педагогічної діяльності. Будь-яка діяльність, в тому числі й педагогічна, включає в себе мету, мотиви, зміст, засоби дій, регулювання й результат, при цьому мета визначає засоби, засоби – результат, аналіз результату висуває нові цілі, і процес повторюється. Виходячи з цього, а також зі схожості педагогічної діяльності і процесу управління, виокремлюють цільовий, стимулююче-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регулюючий і оцінно-результативний компоненти. При цьому кожен компонент представлений групою професійно значущих умінь. Вважаємо, що ця модель значно пов'язана з категорією “норма”, тому може бути ефективно використана для аналізу й вдосконалення діяльності педагогів-початківців, зокрема вчителів.

Головними ознаками професійно-педагогічної діяльності, які зумовлюються її змістом і структурою, є:

1. Її бінарний характер, що виявляється у поєднанні у ній двох складових: професійної/інженерної (володіння певною робітничою професією/інженерною

діяльністю) і педагогічної (володіння здатністю передати цю професію учням професійних закладів освіти).

Основні компоненти професійно-педагогічної діяльності представлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні компоненти професійно-педагогічної діяльності

Компоненти	Діяльність	
	Виробнича	Педагогічна
Суб'єкт	Інженер, технік, робітник	Педагог
Об'єкт (предмет)	Предмети праці: матеріали, технології	Формування та розвиток особистості учня
Засоби	Обладнання, механізми	Методи і засоби навчання та виховання, особистість педагога
Результат (продукт)	Матеріальні цінності	Духовні цінності: освіченість, вихованість, професійний розвиток особистості

2. За своєю сутністю професійно-педагогічна діяльність є мета-діяльністю, тобто, діяльністю з управління іншою діяльністю. Це — діяльність, надбудована над самостійною діяльністю учнів, спрямована на активізацію їхніх власних зусиль щодо навчання, виховання і розвитку їхньої особистості. У зв'язку з цим її ефективність та якість визначальною мірою залежать від мотивації й власної активності учнів, а їхні мотиви й зусилля, у свою чергу, зумовлюються їх зацікавленістю та психологічною комфортністю [30, с.12].

3. Рефлексивний характер діяльності, що передбачає осмислення й аналіз педагогом закономірностей і механізмів своєї діяльності чи діяльності учнів закладу професійно-технічної освіти, постійний самоаналіз її перебігу та результатів.

Рефлексивне управління діяльністю учнів закладу професійної (професійно-технічної) освіти означає, що викладач може спонукати їх до дії, допомагати у її здійсненні, контролювати та оцінювати її результати, але сам, одноосібно, він не може її виконати, оскільки він не може навчити учнів, якщо вони самі не будуть учитися.

Педагогічна рефлексія передбачає чутливість педагога до реакції учнів на його дії, перебудову педагогічної тактики і стратегії з урахуванням цієї реакції. Наприклад, пояснюючи новий матеріал, педагог професійного навчання бачить «пустий погляд» учнів, що дає йому інформацію про несприйняття того, про що він говорить. Аналізуючи причини такого несприйняття, педагог розуміє, що він занадто швидко або занадто складно викладає цей матеріал, або бачить, що учні вже втомилися, або що вони ще не готові до сприйняття цього матеріалу, оскільки ще не закріпили у пам'яті попередній. Залежно від цього педагог обирає відповідні до ситуації педагогічні дії і або повторює пояснення, або перемикає увагу учнів і дає їм психологічну розрядку, а потім повертається до вивчення матеріалу.

4. Триєдність змісту професійно-педагогічної діяльності, що виявляється у поєднанні в ній навчальної, виховної і розвивальної діяльності. Цим зумовлюється єдина мета теоретичних, практичних і виробничих занять у закладах професійно-технічної освіти.

5. Неперервність професійно-педагогічної діяльності, адже вона ніколи не припиняється. Педагог виховує учнів вже самим способом свого життя і поведінки. Педагог для своїх учнів на усе життя залишається педагогом, незалежно від того, як вони його сприймали: позитивно чи негативно.

6. Близькість педагогічної діяльності до мистецької. Адже чи то навчальне, чи практичне, чи виробниче заняття — це завжди театр одного актора, де він сам собі режисер, сценарист, актор, освітлювач, декоратор.

7. Прогностичність професійно-педагогічної діяльності полягає в тому, що її результати нерідко є відтермінованими. Основна «трагедія» виховання полягає у тому, що педагог живе у сучасності, а закладає основи майбутнього.

Підготувати майбутнє покоління професіоналів, будівничих нашої країни може лише педагог-майстер, оскільки лише справжній майстер своєї справи може навчити і виховати плеяду майстрів з неповторною власною творчою індивідуальністю, здатних на найвищому якісному рівні виконувати доручену їм справу і, будучи успішними у своїй професії, забезпечувати добробут та економічне зростання своєї країни, сприяти завоюванню нею міцних позицій на міжнародному ринку [30, с. 14].

Соціальною місією педагога є підготовка нової робітничої зміни, яка володіє професійною компетентністю, необхідними професійними й особистісними якостями, є професійно мобільною, здатною до постійного самовдосконалення, має високу громадянську активність і здатність до налагодження продуктивних стосунків у суспільстві. У зв'язку з цим, основними функціями педагога професійного навчання є:

1. Дидактична, що полягає не лише у здатності озброїти учнів необхідними професійними знаннями, уміннями й навичками, але й навчити, як здобувати їх самостійно і спонукати до неперервного особистісного і професійного розвитку.

2. Виховна, сутність якої виявляється в організації діяльності учнівської молоді, спрямованої на усвідомлення себе як особистості, відповідальної за свою долю і долю держави.

3. Розвивальна, яка передбачає створення сприятливих умов і мотивацію учнів на досягнення особистісних і професійних вершин.

4. Професіоналізуюча, що виявляється в озброєнні учнів робітничою професією, формуванні в них системи професійних компетентностей і розвитку їхнього професіоналізму.

5. Громадсько-педагогічна, яка полягає у налагодженні контактів із родинами учнів, роботодавцями, соціальними партнерами, залученні їх до проектування змісту та оцінювання якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

6. Комунікативно-регулююча, сутність якої виявляється у встановленні сприятливих взаємовідносин педагога з учнівським і батьківським колективами, усередині колективу закладу освіти [30, с. 15].

1.2. Сучасний стан висвітлення проблеми професійної адаптації

Вивчення проблеми професійної адаптації особистості доводить, що ця тема актуальна та потребує глибинного наукового аналізу. Оскільки питання адаптації виступає важливим фактором у різних галузях науки, то при вивченні його суттєвим буде взаємозв'язок і результат біологічних, медичних, психічних, соціокультурних і психолого-педагогічних досліджень. Означена проблема особливе місце займає у віковій і педагогічній психології.

Проблему адаптації молодого педагога та подолання його дезадаптації присвячена низка наукових праць учених Белан Т.Г. [3], Вдович С. [5], Корольчук М.С., Барвік С.Г., Галус О.М., Музальов О.О., Кремень В., Облес І., Попович Е. та ін. [2] [6] [20] [27] [28] [34]. Особливу значущість у психології вчені надають ускладненням процесу адаптації та визначають такі полярні тенденції функціонування цілеспрямованої системи, як “адаптивність – неадаптивність”.

Проблема адаптації молодих спеціалістів до професійної діяльності, підкреслює С.Барвік, є однією з найважливіших соціально-психолого-педагогічних проблем сучасного суспільства. Така адаптація розуміється ним як механізм «активного включення» в систему діяльності, оскільки входження

до колективу є складним, динамічним процесом, на який впливає багато факторів (соціально-економічних, політичних та ін.) [2, с. 14].

Термін “адаптація” (adaptatio) в перекладі з пізньолатинської мови означає “пристосування”. Адаптація – одне з головних наукових понять. Це пов’язано з тим, що життєдіяльність живих організмів є безперервним ланцюгом постійних пристосувань до динамічних природних умов і різноманітних змін у власному внутрішньому стані. Здібність до адаптації – це найбільш суттєва відмінна риса життя.

Адаптація – це динамічний процес, завдяки якому в організмі підтримується постійність внутрішнього середовища в мінливому зовнішньому середовищі. Вона полягає в перебудові фізіологічних процесів залежно від зміни умов взаємодії організму з навколишнім середовищем, у широкому комплексі фізіологічних зрушень в організмі.

Ми розглядаємо адаптацію як активний усвідомлений процес пристосування особистості до змінних умов життєдіяльності, набуття і вироблення нею адаптивних механізмів, здатних встановлювати на певних етапах відносну рівновагу із соціумом. Метою процесу адаптації є адаптована до соціуму особистість, яка не лише реагує на зовнішні зміни, а бере активну участь у виробленні адаптивних механізмів. Набуття особистістю певного досвіду пристосування до змінних умов соціуму слугує для неї у майбутньому підґрунтям для подолання нових перешкод [6].

Адаптація до професійної діяльності відбувається через формування готовності молодого викладача до її виконання. Вона передбачає систему знань та умінь викладача зі свого фаху, його дослідницьку діяльність (діагностування, аналіз, самоаналіз результатів власної педагогічної діяльності, навчального процесу, рівня навчальних досягнень студентів); добір конкретного навчального матеріалу до теми, вибір методів, форм, прийомів, які є найефективнішими для конкретної ситуації, планування педагогічної та наукової роботи; наявність організаторських та комунікативних здібностей [49, с. 227].

Етап професійної адаптації відноситься до перших трьох років реальної професійної діяльності вчителя, що визначено і на нормативному рівні: у Кодексі законів про працю, Наказі Міністерства освіти України №79 від 23.04.94 р. «Про затвердження Положення про сприяння в працевлаштуванні випускників державних вищих навчальних і професійних навчально-виховних закладів України» [47].

Розглядаючи загальні питання адаптації, дослідники найчастіше виокремлюють такі її напрями:

- за видами адаптивного середовища, до якого пристосовується (або пристосовує до себе) індивід (виробнича, подружня, сусідсько-приятельська, політико-правова, навчальна адаптація та ін.);

- за структурними компонентами адаптивного середовища (предметно-діяльнісна, особистісна адаптація до соціально-психологічного клімату колективу та до домінуючих у ньому настроїв, ціннісних орієнтацій і системи ролей, що впливають із соціального статусу цього працівника тощо).

Науковцями вивчена динаміка становлення адаптивної потреби у вигляді алгоритму: виникнення неузгодженості між особистістю і соціальним середовищем; переживання індивідом цієї неузгодженості у формі психічного стресу, напруження; усвідомлення особистістю цієї неузгодженості, її причин; оцінювання особистістю цієї неузгодженості, вироблення мотивів і установок на адаптацію; конструювання цілей, планів, індивідуальних стратегій, тактики адаптації [46, с. 15].

Неузгодженість особистості і середовища може настати: а) у результаті змін як предметного, так і особистісного середовища адаптації; б) на різних підструктурах особистості: мотиви, спрямованість, знання тощо, а ступінь неузгодженості посилює або зменшує адаптивну потребу. Майбутні учителі повинні орієнтуватися на досягнення високого рівня педагогічної майстерності, заклад освіти повинен надати допомогу студентам в опануванні основ майстерності для усвідомленого продуктивного початку професійної діяльності [21].

Зміни соціального середовища є джерелом, причиною переходу взаємодії соціального середовища й особистості в адаптаційний стан. Адаптаційна ситуація актуалізує, приводить у стан «підвищеного збудження», збурює діяльність особистості (зокрема, пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний та комунікативний компоненти). Отже, адаптація особистості є одним із механізмів, що забезпечують її включення в ту чи іншу діяльність, і одночасно особливим якісним її станом.

О. М. Галус зазначає, що постійним джерелом професійної адаптації особистості є неперервні внутрішні прагнення до професійного розвитку. Це є не наслідком дії зовнішніх впливів, під якими розуміються незалежні від свідомості та волі особистості зміни її самої і зміни середовища перебування, в якому здійснюється діяльність, а результатом неперервного розвитку особистості. Дослідник пропонує відмінне від традиційного розуміння професійної адаптації, яке ґрунтується на таких положеннях [7, с. 85]:

1. Принциповою відмінністю адаптації людини від адаптації інших біологічних об'єктів є внутрішнє прагнення людини до розвитку; джерело адаптації людини лежить не поза суб'єктом адаптації, а є його невід'ємною функцією.

2. Дослідження та структурування процесу адаптації доцільне не за традиційно виділеними видами адаптації (біологічна, соціальна, фізична, психологічна тощо), а за об'єктами, суб'єктами та чинниками адаптації; процес адаптації є комплексним і не зводиться до сукупності видових процесів адаптації.

3. Сутність професійної адаптації особистості полягає у забезпеченні процесу і темпів професійного розвитку.

4. Компоненти адаптації також є комплексними і відповідають комплексним професійним потребам.

5. Показником професійної адаптації є рівень наявної та перспективної задоволеності актуалізованих професійних потреб.

Професійна адаптація, це також процес взаємодії особистості та соціального середовища з метою досягнення таких взаємовідносин між ними, котрі забезпечують ефективність професійної діяльності; процес повного освоєння професії, пристосування спеціаліста до професійного середовища, до вимог, цінностей, норм професійної діяльності, формування професійно значущих якостей особистості. Даний процес має етапний характер і передбачає досягнення певного рівня професійної адаптованості особистості [41].

Структура процесу професійної адаптації, як зазначає О. М. Галус, охоплює такі основні складові: а) компоненти професійної адаптації, які становлять перший рівень ієрархії; б) чинники, які розкривають структурну і змістовну сутність компонентів і становлять другий рівень композиції в ієрархії; в) актуалізовані потреби та їх задоволення сьогодні та в майбутньому, що становлять третій рівень в ієрархії [6].

Професійна адаптація характеризується досконалим оволодінням професією або спеціальністю, закріпленням трудових навичок і вмінь, що проявляється у стабільному виконанні норм виробітку, високій якості продукції, точності та надійності, творчій активності.

На основі аналізу різних підходів до трактування сутності адаптації з позиції різних аспектів діяльності, які безпосередньо або опосередковано визначають ефективність навчання в системі професійної підготовки майбутнього вчителя, адаптивне навчання трактується як процес становлення продуктивних взаємовідносин між студентом та освітнім середовищем, у якому навчання виступає системотвірним компонентом з тенденцією переходу від суб'єкт-об'єктних (асиміляція), до суб'єкт-суб'єктних способів взаємодії (акомодація), які є базовими для реалізації адаптивної функції навчання, проектування індивідуальної (особистісно-орієнтованої) траєкторії професійного розвитку та саморозвитку студентів.

Закономірно, що за сучасних соціальних умов пріоритетного значення набуває системний підхід до адаптації, що більш повно характеризує це явище.

Розглядаючи процес адаптації та його сутність з системної позиції, слід підкреслити необхідність вивчення цього поняття як «відкритої», динамічної системи, основною характеристикою якої є стан рухливої рівноваги, що зберігає відносну постійність і сталість структур, з одного боку, та обміну й руху всіх компонентів системи, з іншого. У широкому розумінні «система адаптації людини» включає поняття взаємозв'язку між людиною, її психікою, суспільною свідомістю, діяльністю, виробничими та економічними відносинами, географічним середовищем. Саме в комплексності рішень науковці вбачають ефективне розв'язання проблеми адаптації людини до навколишнього світу [43, с. 52].

Окремі дослідники аналізують професійну адаптацію як засвоєння працівником характерних особливостей і умов праці за спеціальністю. Вона проявляється в подальшому оволодінні обраною професією, трудовими навиками у формуванні деяких фахових якостей особистості, необхідних для спільного оволодіння професією залежно від характеру поставлених завдань, які вирішуються підрозділами чи службами підприємства; у закріпленні позитивних директив щодо функцій обраної спеціальності [27, с.16].

Крім того, вчений виділяє горизонтальну структуру процесу професійної адаптації, яку становлять актуалізовані потреби, компоненти професійної адаптації та їхні чинники, та вертикальну структуру – рівні (освітньо-кваліфікаційні, актуалізованих потреб, професійної адаптації, сформованості потреб у творчій (професійній) самореалізації). Поєднання елементів горизонтальної та вертикальної структур дає можливість вивчити особливості професійної адаптації, зміну компонентів і їхніх чинників на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні, визначити певні рівні актуалізованих потреб, задоволення їх сьогодні та у майбутньому, рівні професійної адаптації та рівні сформованості потреб у творчій (професійній) самореалізації.

Аналіз наукових досліджень показує, що професійна адаптація особистості розглядається як:

- процес повного оволодіння професією, пристосування фахівця до професійного середовища, до вимог, норм, цінностей майбутньої діяльності;
- процес формування професійно значущих якостей особистості, необхідних для успішного виконання певної професійної діяльності;
- процес освоєння особистістю характерних рис і умов праці за фахом, що проявляється надалі в оволодінні професією, професійними навичками, формуванні професійних якостей особистості;
- акт взаємодії деякого комплексу соціальних норм, вимог і умов, що характеризують сферу професійної діяльності, з комплексом професійних та соціальних характеристик суб'єкта адаптації;
- оволодіння всією сукупністю знань, умінь, навичок, необхідних для повного освоєння професії та виконання її вимог;
- процес інтеграції професійних знань, умінь та навичок особистості в професійну діяльність;
- процес взаємодії особистості та соціального середовища з метою досягнення таких відносин між ними, які більшою мірою забезпечують ефективність професійної діяльності [46, с. 20].

Зазначимо, що в останні роки науковці (В. Гончарова, В. Лізинський та ін.) звертають увагу на необхідність внесення суттєвих змін в організацію методичної роботи, що має бути зорієнтована на реалізацію сучасних завдань навчального процесу, а також на ліквідацію наявних недоліків. Серед цих недоліків вищевказаними вченими виокремлено, передусім, такі: 1) відсутність системності в проведенні методичної роботи в закладі освіти, розробка її змісту без належного обґрунтування й без урахування специфіки функціонування конкретного закладу освіти, результатів аналізу навчальної роботи в ньому; 2) відсутність її практичної спрямованості, орієнтації на кінцевий результат, реальної допомоги педагогам; 3) формулювання завдань методичної роботи в занадто загальному вигляді, без уточнення її конкретних бажаних результатів; 4) наявність розриву між теоретичними та практичними аспектами навчальної, методичної, науково-дослідної, організаційної та виховної діяльності; 5)

використання одноманітних методів і форм роботи, що не сприяє активізації ініціативності та творчості педагогів [46, с. 32].

Ефективність в організації вищевказаної роботи не досягається також через відсутність системного вивчення індивідуальних потреб молодих викладачів у методичній допомозі, приділення недостатньої уваги підвищенню творчого потенціалу колективів кафедр і забезпеченню активного впровадження у практику досягнень психолого-педагогічної науки, передового педагогічного досвіду, діагностично-прогностичного підходу до проведення методичної роботи, що не дозволяє надавати молодим педагогам своєчасну диференційовану допомогу; надання переваги зовнішнім показникам результативності методичної роботи (відсотку охоплення нею молодих викладачів, кількістю проведених заходів тощо), що не стимулює реальні зрушення у стані педагогічної майстерності викладачів, рівнях вихованості й навченості студентів. Суттєвими недоліками методичної роботи є також невідповідність між високими затратами сил і часу на їх проведення та низькими результатами, зведення значної частини методичної роботи до рутинної організаційної діяльності, що викликає психологічну втому молодих викладачів і напруження у взаєминах із колегами; вияви недостатньої сформованості знань і вмінь, необхідних для системного вивчення педагогічних явищ і для проведення наукового пошуку взагалі, відсутність системності в документальній фіксації цікавих ідей, знахідок молодих викладачів, що ускладнює можливості їхнього вивчення й узагальнення.

1.3. Сутність і специфіка адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійно-технічної освіти

Професійну адаптацію пов'язують із початковим етапом трудової діяльності людини. Однак фактично вона починається ще під час навчання у закладі освіти, де не лише засвоюються знання, навички, норми поведінки, але й формується характерний для даної спеціальності спосіб життя, тобто професійна та навчально-професійна адаптація складають етапи цілісного

процесу професіоналізації, без яких неможливі самоактуалізація людини, вільне володіння, набуття майстерності у професії [27, с. 26].

Найбільш «болючим» періодом професійного розвитку педагога є процес його професійної адаптації до умов реальної професійно-педагогічної діяльності у закладі професійно-технічної освіти.

Професійна адаптація – це пристосування людини до нових для неї умов професійної діяльності. Водночас становлення професіонала – це насамперед проблема особистісного та соціального розвитку фахівця, який повинен бачити свою професію в усій сукупності її широких соціальних зв'язків, знати пред'явлені до неї та її представників вимоги, розуміти зміст і специфіку своєї професійної діяльності, орієнтуватися в колі професійних задач і бути готовим вирішувати їх у мінливих умовах сучасного суспільства [4].

Професійна адаптація молодого педагога — це процес його пристосування (а також стан пристосованості) до особливостей організації педагогічної діяльності та професійних вимог навчального закладу, до якого він прийшов працювати [27, с. 25].

Це — входження випускника професійно-педагогічного навчального закладу до нового для нього освітнього середовища, що вимагає інтеріоризації ним норм, цінностей та способів педагогічної діяльності, які склалися у цьому середовищі (у разі їх прийняття), або активності щодо їх зміни — у разі їх неприйняття. Перший процес називається асиміляцією, або пасивною адаптацією, другий — акомодациєю, або активною адаптацією.

Процес адаптації молодого педагога професійного навчання до умов професійно-педагогічної діяльності охоплює наступні етапи:

- початкової декомпенсації;
- часткової компенсації;
- повної компенсації;
- психологічної регуляції діяльності.

При цьому в нього формується система педагогічних компетенцій, професійна Я-концепція, індивідуальний стиль педагогічної діяльності й, як

правило, відбуваються зміни в ціннісній сфері особистості. Останні спричинені подоланням суперечностей між особистісними та професійними педагогічними цінностями молодого спеціаліста, сформованими в нього у професійно-педагогічному навчальному закладі, та цінностями, які домінують в аксіосфері конкретного навчального закладу.

Залежність педагогічних цінностей, від парадигми освіти, у контексті, якої вони сформувалися, відображена на схемі 1.1.

ЛАНКИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА

Схема 1.1. Ланки професійної адаптації молодого педагога

В умовах зміни ціннісної парадигми суспільства, що супроводжується запеклою боротьбою старих і нових цінностей в освіті, професійна адаптація молодого педагога більше, ніж раніше пов'язується зі здійсненням ним власного вибору системи педагогічних цінностей, які стають орієнтирами його професійної діяльності й визначають його педагогічне кредо, педагогічні пріоритети, ідеали, підходи тощо.

Оскільки педагогічні цінності зумовлюються панівною парадигмою (моделлю) освіти, то для того, щоб ефективно адаптуватися до професійної

діяльності на засадах певних педагогічних цінностей, молодий педагог має ще зі студентської лави усвідомити цю залежність і зрозуміти, що кожна парадигма освіти утверджує певну систему цінностей, які визначають відповідні педагогічні принципи й зумовлюють певний тип педагогіки.

Молодий педагог на початку педагогічної діяльності, як правило, достатньо знає, але мало вміє. У нього ще не сформовані професійно значущі якості. На цьому етапі молодий вчитель зосереджений на собі та своїх можливостях. До його чеснот можна віднести те, що він відкритий сприйняттю нового у собі та оточенні, однак знаходиться ще на недостатньому рівні самовизначення в професійній сфері. Важливо, щоб період адаптації не супроводжувався розчаруванням в обраній професії і конфліктами, спровокованими бажанням самоствердитися [11, с. 54].

Процес адаптації розпочинається в період спеціальної підготовки та завершується на етапі фахової діяльності, де він трансформується у професійне самовизначення та зростання. Сучасна професійна система підготовки не забезпечує необхідного на сьогодні рівня адаптації майбутніх працівників до професійної діяльності, що викликає низку значних проблем у працівників початківців.

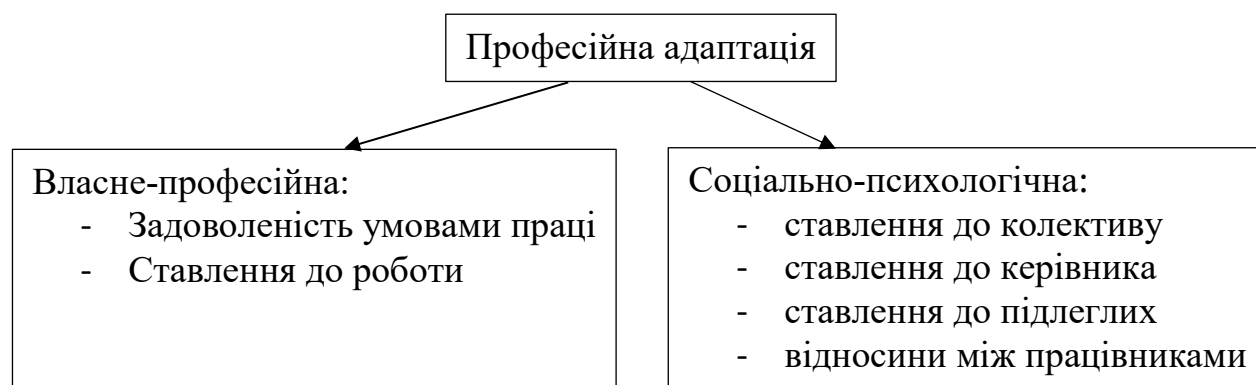

Рисунок 1.2. Структура професійної адаптації

За своєю структурою професійна адаптація вчителів включає власне професійну адаптацію (пов'язану із предметом професійної діяльності та умовами її виконання) та соціально-психологічну адаптацію (пов'язану із

ставленням до організації, колективу, керівника, задоволеністю положенням у колективі), які тісно взаємодіють між собою (рис. 1.2).

Вторинна адаптація – складний процес всіх наступних, після періоду первинної адаптації, внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (поведінкових) змін професійної діяльності вчителя, пов'язаних з переходом від мінімально необхідного рівня педагогічної ефективності до стану професійної майстерності. Вторинна адаптація викликається, насамперед, наступними факторами: організаційними і професійними нововведеннями, змінами змісту і завдань діяльності, необхідністю пристосування до змін в офіційній і неофіційній системах відносин, зміною місця роботи тощо.

Професійна адаптація, насамперед, позначає процес пристосування людини до професії. Зазвичай дослідження стосуються початкового етапу професійної діяльності людини, коли виникає потреба інтегруватися в нову професійну ситуацію, прийняти нові професійно та особистісно-означені вимоги з тим, щоб успішно почати свою трудову діяльність, забезпечуючи гармонізацію зовнішніх вимог і внутрішніх потреб, наявних уявлень про практику професійної діяльності [43, с. 58].

Теоретично обґрунтовано, що професійна адаптація викладача має багатофункціональний характер. По-перше, вона є необхідною умовою, етапом професійного становлення та розвитку фахівця, на якому відбувається оволодіння особистістю професійною діяльністю, цінностями професії, формується готовність до її успішної реалізації. Без професійної адаптації подальший розвиток професіоналізму викладача неможливий. По-друге, вона сприяє всебічному розвитку особистості, оскільки її результатом є становлення професіоналізму як невід'ємної складової самосвідомості. По-третє, професійна адаптація забезпечує входження викладача до професійної групи, зближує цінності професійної групи з цінностями особистості і тим самим виступає складовою соціалізації [46, с. 29].

Таким чином, професійна адаптація, як і етапи професійної орієнтації, які їй передують, визначаються не як соціальний процес оволодіння індивідом

професійно-трудовою діяльністю, а як педагогічний процес, спрямований на підвищення ефективності підготовки до фахової діяльності. І якщо професійна інформація, консультація дійсно є переважно педагогічними процесами, то розподіл трудового потенціалу (профпідбір і профвідбір у широкому значенні) та безпосереднє оволодіння соціально-професійними ролями на виробництві – це складний і суперечливий соціальний процес, на який, крім педагогічних, впливає й багато інших чинників (соціально-економічні, техніко-технологічні, соціокультурні тощо) [27, с. 22].

Проте ніхто не буде заперечувати, що навчання у закладі професійної освіти безпосередньо вирішує традиційні проблеми професійної адаптації: оволодіння спеціальними знаннями, та навичками; знайомство та пристосування до режиму й організації праці; професійної культури, комунікації та колективного співробітництва в умовах, наближених до виробничих тощо. І чим продуктивніше вирішуються завдання на етапі базової фахової підготовки, тим вищий адаптаційний потенціал майбутніх робітників і тим менше буде проблем з пристосуванням до вимог конкретних робочих місць на підприємствах. Враховуючи це, вважається за доцільне починати відлік процесу професійної адаптації не від моменту працевлаштування на виробництві, а з моменту початку навчання у професійних навчальних закладах [27, с. 27].

1.4. Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти

Ефективність процесу підготовки майбутнього викладача залежить від створення необхідних педагогічних умов.

Поняття «педагогічні умови» широко представлено у наукових джерелах та працях із теорії та методики навчання, виховання та професійної підготовки. Воно стосується різних аспектів складових процесу навчання, виховання і розвитку, також може вживатися стосовно цілісного навчального процесу при

характеристиці педагогічної системи або окремих її сторін чи елементів. Виділимо наступні визначення поняття педагогічних умов:

1) обставини процесу навчання та виховання, що є результатом цілеспрямованого відбору, побудови та застосування змістовних елементів, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей;

2) обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується діяльністю особистості, групою людей.

Педагогічні умови, які можуть забезпечити ефективність формування професійної успішності майбутніх викладачів у освітньому середовищі закладів професійно-технічної освіти:

- актуалізація мотивації досягнення як основного механізму позитивної мотивації майбутнього викладача на професійну успішність;
- спрямованість процесу професійної підготовки на формування моделі поведінки майбутніх викладачів як успішної особистості;
- створення праксеологічного освітнього середовища, в якому студенти будуть залучені до культурно-мистецьких та дослідницьких проєктів;
- включення студентів у рефлексивний моніторинг професійних досягнень;
- стимулювання активності та навчального інтересу студентів, через оновлення змісту навчальних дисциплін та створення можливостей для продуктивнішого розвитку їхніх педагогічних здібностей;
- використання технологій гуманізації освіти, акцентованих не на змісті, а на формуванні здатностей до вибудови траєкторії особистісного розвитку та професійного зростання.

Можна визначити ще ряд педагогічних умов розвитку творчого потенціалу:

- індивідуально-диференційований та особистісно-орієнтований підхід до студентів у навчально-виховному процесі;

- створення творчого освітнього середовища;
- забезпечення мотивації до самостійної навчально-виховної, і, як наслідок, творчої педагогічної діяльності;
- активізація науково-дослідної та пошуково-інноваційної діяльності.

Реалізація програми розвитку творчого потенціалу передбачає створення вказаних умов у процесі професійної підготовки [13, с. 58].

Однією з педагогічних умов формування професійної успішності було визначено актуалізацію мотивації досягнення як основного механізму позитивної мотивації майбутнього викладача. Мотиви досягнення відображають стійку потребу особистості досягати успіху, бути ефективним та результативним у професійній діяльності.

Метод підвищення мотивації, що заснований на чотирьох основних принципах, та інтерпретує у контексті розвитку мотивації успіху у процесі навчальної діяльності:

1. Необхідність дотримуватися помірного ризику, тобто уникати як остаточного успіху, так і остаточного провалу. Цей принцип зводиться до надання права самостійно вибирати завдання, регулюючи цим рівень їх складності.

2. Необхідність брати відповідальність за свої результати. Спочатку завдання має бути поставлене таким чином, щоб доводилося покладатися на самих себе. При цьому наслідки неуспіху не повинні бути занадто суворими (щоб не блокувати мотивацію повністю).

3. Уважне вивчення довкілля як принцип вимагає безпомилкової, багатой інформацією середовища, в якому можна обирати та змінювати хід навчання.

4. Використання адекватного й конкретного зворотного зв'язку.

Основні напрями реалізації програми розвитку мотиваційної сфери майбутніх викладачів закладу професійної (професійно-технічної) освіти до формування соціальної компетентності: робота щодо розвитку стійкої мотивації досягнення та самовизначення, підвищення мотивації до

особистісного та професійного самовдосконалення у майбутній професії, підтримка позитивних результатів розвитку мотивації тощо.

Компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії. Професійна компетентність характеризується такими елементами діяльності: аналіз результатів праці і технологічних процесів; аналіз професійних ситуацій і проблем; аналіз технічної документації завдань діяльності; організація праці; дотримання технічних та технологічних вимог виробництва; координація видів професійної діяльності; створення професійнозначущої інформації стосовно об'єкта діяльності; прогнозування типових і нетипових виробничих ситуацій; забезпечення безпечних умов праці; оволодіння додатковими кваліфікаціями і професіями; забезпечення високого рівня культури праці; дотримання правил експлуатації галузевого устаткування; відсутність браку продукції; своєчасне усунення технічних і технологічних порушень; дотримання рекомендацій, норм і вимог щодо фізіологічних, економічних, екологічних і ергономічних чинників. Критерієм професійної компетентності особистості є суспільне значення результатів праці фахівця, його авторитет у конкретній галузі діяльності [39, с. 39].

Соціальний інтелект майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти є невід'ємною складовою його особистісного компонента підготовки до формування соціальної компетентності, що гарантує здатність до взаємодії із суб'єктами освітнього середовища на основі соціальних правил та норм, соціальної інтуїції та прогнозування, соціальної виразності та емпатії.

У процесі оволодіння освітніми курсами доцільно будувати взаємодію на основі активних способів співпраці, зокрема кооперативних методів, тренінгових технологій та систем навчання «через досвід». Виховну взаємодію необхідно будувати з метою розвитку емоційних критеріїв соціального інтелекту (соціальної виразності, емпатії тощо) та формування навичок

поведінки – співпрацювати в колективі, слухати, пояснювати, ладити з іншими тощо.

Професійна підготовка вчителів передбачає акцентування на культурі самоосвіти, оскільки професія потребує постійного професійного розвитку, самозбагачення власних знань, практичних умінь та навичок. Учитель має бути обізнаним щодо нововведень, творчих пошуків педагогічної науки, психології, методики дисципліни, яку викладає [23, с. 16].

Основними напрямками розвитку практичного досвіду майбутнього викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти визначаємо: освітній (у процесі викладання навчальних дисциплін); виховний (у процесі діяльності інституту кураторства); освітньо-професійний (у процесі педагогічної практики); соціально-дозвіллевий (у процесі дозвіллевої діяльності студентів, їхнього активного відпочинку, участі у роботі соціально-психологічних служб); суспільно-громадський (у процесі волонтерської діяльності та участі у роботі громадських об'єднань і центрів). Їх реалізація є цілісним процесом професійної підготовки майбутнього педагога, що забезпечує: поглиблення уваги до проблем підготовки майбутніх фахівців до формування соціальної компетентності учнів, формування соціально активної особистості зі стійкою громадською позицією та високим соціальним інтелектом.

Реалізація завдань практичного досвіду студентів у процесі позааудиторної роботи сприятиме закріпленню соціальних знань майбутнього вчителя, соціальної інтуїції та прогнозування. Організацію практичного досвіду студентів щодо формування соціальної компетентності учнів у процесі позааудиторної діяльності має будуватися на засадах волонтерства, соціальної активності та персоніфікації, що забезпечить самоствердження особистості, усвідомлення себе суб'єктом соціальної дійсності, яка прагне будуватися перетворити власні умови життєдіяльності та суб'єктів соціальної взаємодії.

Рефлексивний аналіз власних здобутків та їх корекція полягає у здатності критично осмислити та зіставити позитивні й негативні професійні дії та

прояви поведінки. Формування цієї якості є чинником саморозвитку та становлення професійних досягнень. Стимулювання рефлексивної діяльності майбутніх учителів створює продуктивну основу для зростання професійної спроможності, наповнення професійних дій ціннісним змістом, прагненням до самоудосконалення.

Адаптація молодого викладача у закладі професійної (професійно-технічної) освіти є складним процесом, що вимагає цілеспрямованої підтримки з боку колективу та створення відповідних умов для професійного становлення. Визначення педагогічних умов, які сприяють успішній адаптації, дозволяє забезпечити ефективність діяльності викладача та його інтеграцію в освітнє середовище. Процес адаптації значною мірою залежить від умов, які створені для професійного розвитку. Розглянемо ключові педагогічні умови, що сприяють успішному входженню молодих викладачів у педагогічну діяльність:

- наставництво та супровід: забезпечення молодого викладача наставником сприяє професійному становленню, удосконаленню професійних умінь з викладання, проведення виховної роботи та спілкування з учнями;
- методична підтримка: організація семінарів, майстер-класів, тренінгів та участі в методичних об'єднаннях;
- сприятливий психологічний клімат: дружні та підтримуючі відносини у колективі створюють комфортне середовище, що сприяє зниженню стресу;
- індивідуальна траєкторія: врахування особистісних характеристик, потреб та професійних цілей молодого викладача, розробка програми;
- рефлексія та зворотний зв'язок: регулярний аналіз діяльності викладача із забезпеченням конструктивного зворотного зв'язку сприяє виявленню сильних та слабких сторін, напрямків для вдосконалення, допомагаючи ефективніше розвивати та покращувати професійні навички;
- доступ до сучасних освітніх технологій: надання можливості навчатися та користуватися сучасними цифровими платформами, інноваційними

методиками та засобами, що допомагають підвищити якість освітнього процесу;

- професійна соціалізація: залучення викладача до участі у наукових конференціях, виставках, педагогічних форумах;
- мотивація до саморозвитку: стимулювання професійного зростання викладача шляхом створення умов для реалізації його творчих задумів і впровадження інноваційних методів.

Реалізація педагогічних умов у професійній підготовці майбутніх викладачів забезпечить становлення компонентів професійної успішності майбутнього викладача, що у подальшому буде сприяти професійному самоудосконаленню, якісній підготовці конкурентоспроможних та самодостатніх учителів. Успіх у професійній діяльності завжди має як зовнішню так внутрішню оцінку. Дотримання визначених педагогічних умов забезпечить проєктування життєвого шляху в узгодженні із вимогами соціальних та особистісних домагань, збалансування внутрішніх та зовнішніх чинників оцінки успіху як життєвого досягнення. Подальшого дослідження потребують питання впливу мотивів вибору професії майбутніми вчителями на становлення професійної успішності; визначення чинників адаптації студентів до професійної діяльності та вплив перебігу цього процесу на успішність професійної діяльності майбутніх викладачів.

Висновки до розділу 1

Поняття професійно-педагогічної майстерності є невідривним від конкретної особистості педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти, а тому завжди має глибоко індивідуальний характер, яскравість прояву якого залежить, на наше переконання, від рівня розвитку в нього творчої індивідуальності. Остання обов'язково позначається на результатах діяльності педагога-майстра, персоналізуючи себе у них, незалежно від того, чи будуть то матеріальні, духовні результати, чи стосуватимуться вони рівня та якості розвитку його учнів. Зважаючи на це, ми не можемо повністю погодитися із твердженням, що «майстерність не можна передати, оскільки передаються лише окремі приклади, зразки дій, рекомендації, поради», адже майстри споконвіків передавали секрети своєї майстерності своїм учням.

Для педагога професійного навчання педагогічна майстерність є формотвірним чинником, що забезпечує цілісність і повноцінність його професійно-педагогічної майстерності як сукупності своєрідно поєднаних індивідуально-психологічних, соціально-психологічних та професійних якостей, що забезпечують досягнення ним високого рівня самоорганізації професійно-педагогічної діяльності на рефлексивній основі та свободу вияву його творчої індивідуальності. У педагогічному аспекті проблема професійної адаптації актуальна у зв'язку з ускладненням соціально-психологічних умов навчально-професійної діяльності, вимогами суспільства від сучасної людини максимального розвитку адаптаційних і орієнтаційних здібностей, які б допомагали перероблювати та засвоювати різноманітні потоки інформації, гнучко змінювати стиль спілкування та діяльності.

Професійна адаптація виступає важливим складовим елементом системи підготовки висококваліфікованих фахівців і регулятором зв'язку між системою освіти та практичною діяльністю. Адаптація в умовах навчання є динамічним процесом формування ефективного поєднання фахово значущих якостей і цінностей суб'єкта праці з потребами його професійної діяльності [27, с. 28].

Професійна адаптація молодого викладача до педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах є важливим етапом його становлення як фахівця, сприяє творчій самореалізації та самовдосконаленню особистості. До подальших напрямів дослідження вважаємо за доцільне віднести аналіз компонентів та чинників

професійної адаптації майбутніх викладачів закладів професійно-технічної освіти до педагогічної діяльності.

Безсумнівно, професійна адаптація пов'язана і з психологічною, оскільки особистість молодого викладача адаптується, засвоює суспільні норми й цінності професії, формує свій соціально-професійний статус. Вивчаючи процес професійної адаптації, ми підкреслюємо, перш за все, її психологічну та соціальну спрямованість, і в даному контексті адаптація розуміється як пристосування організму, особистості, її систем до характеру окремих впливів або змінених умов життя в цілому. Лідуюче місце в адаптації молодого викладача займає його професійна соціалізація (засвоєння та активна реалізація професійного досвіду, оволодіння цінностями професійної спільноти), вважаємо, що не менш важливим є поява основних психологічних новоутворень – освоєння нової соціальної ролі, формування професійно важливих якостей, вибір оптимального поведінкового рішення.

Процес адаптації молодого фахівця до професійно-педагогічної діяльності об'єктивно включає в себе як прийняття ролей і функцій професійного характеру, так і входження до структури міжособистісних відносин. Тому соціально-психологічну та професійну адаптацію, особливо в умовах нової парадигми освіти, можна з повним правом розглядати як дві сторони цілісного процесу.

Отже, ми не заперечуємо наявності соціального і психологічного аспектів адаптації молодих викладачів закладів освіти, але вважаємо їх окремими видами адаптації, що відбуваються паралельно з професійною. Досліджуючи останній вид адаптації, ми відмічаємо тісну взаємодію зазначених видів адаптації у практичному житті молодих викладачів закладів освіти. Цілісність процесу адаптації потребує детального розгляду окремих видів адаптації, актуальних на даний момент, серед яких професійно-педагогічна адаптація та чинники реалізації технології цього виду адаптації [46, с. 19].

Розділ 2. Експериментальна перевірка педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти до педагогічної діяльності

2.1. Шляхи реалізації педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти

Розглядаючи категорію педагогічних умов в межах процесу адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти, визначаємо педагогічні умови як чинники, що взаємозалежні й взаємообумовлені, які складають у сукупності найбільш оптимальне середовище для адаптації і впливають на якість і ефективність цього процесу, а також на адекватність його поставленим цілям і завданням.

Стан соціально-психологічної ситуації в освітянських закладах помітний вплив справляє те, що переважаюча частинна працюючих у цій галузі – жінки. Такі педагогічні колективи, як правило, характеризуються підвищеною емоційною напруженістю, високою чутливістю навіть до незначної несправедливості, що визначає забарвленість соціально-психологічного клімату в колективі [48, с. 179].

Оволодіння педагогічною майстерністю, адаптація та готовність особистості до педагогічної діяльності можливі лише за умов поєднання й узгодженості теоретичної та практичної підготовки, важливою складовою якої є педагогічна практика, що передбачає ознайомлення студентів з особливостями організації та проведення навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах реального навчально-виховного процесу, вдосконалення набутих теоретичних знань, практичних умінь і навичок, оволодіння сучасними педагогічними технологіями, формами і методами навчальної роботи в закладах освіти, формування позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності [15].

У нашому дослідженні визначаємо сукупність педагогічних умов адаптації як доцільно організовану комбінацію умов, що визначає специфіку

процесу адаптації, що створює передумови для більш оптимальної, гнучкої і ефективної педагогічної діяльності.

Особливого значення набуває формування мотивації майбутніх викладачів до професійної діяльності на етапі їх фахової підготовки, оскільки саме в цей період закладаються мотиваційно-ціннісні основи їх професійного розвитку. Мотивація професійної діяльності, створення умов для формування особистості майбутнього викладача є одним із завдань, оскільки професійне зростання безпосередньо впливає як на розвиток особистості, так і на успішне функціонування навчального закладу загалом. Усе це потребує більш глибокої теоретичної та практичної підготовки майбутнього викладача, підвищення його загальної та професійної культури як носія моральних і професійних цінностей в суспільстві.

Правильне мотивування майбутнього викладача – уміле внутрішнє стимулювання його активності у процесі роботи над собою, спонукання до власного розвитку і вдосконалення. Мотивація як психологічний чинник покликана підвищувати якість роботи, результативність, рівень наданих послуг, а також допомагати в досягненні професійних цілей, давати позитивну перспективу. Таким чином, формування мотиваційної сфери передбачає виховання у майбутніх викладачів, перш за все, професійних ідеалів, ціннісних орієнтацій, педагогічної спрямованості.

Управління мотивацією полягає у створенні сприятливих умов, які викликають у майбутніх викладачів прагнення до активної діяльності. Важливою складовою освітнього процесу у закладах професійно-технічної освіти є поступовий перехід студента від освітньої до професійно-педагогічної діяльності, що пов'язане з трансформацією навчальної мотивації у професійну.

Визначення показників позитивної професійної мотивації фахівців, є наступні: виражений інтерес до професії викладача; переважання внутрішніх мотивів у структурі мотивів педагогічної діяльності; прагнення стати висококваліфікованим фахівцем. Зважаючи на визначені показники, окреслюємо актуальні шляхи забезпечення стійкої професійної мотивації

майбутніх викладачів: ознайомлення з обраним фахом, розкриття суспільної значущості майбутньої професійної діяльності; ознайомлення з моделлю професійної діяльності; включення майбутніх фахівців у професійно-педагогічну діяльність; підтримка у студентів установки на власну активність і самопізнання як основу професійного самовизначення; вироблення вмінь і навичок володіння сучасними технологіями та творчого застосування їх в майбутній професійній діяльності.

Цілеспрямоване формування стійкої професійної мотивації здобувачів освіти залежить від постійного самовдосконалення, розвитку аналітичних, рефлексивних та прогностичних умінь на шляху професійного становлення. Тобто, у майбутніх учителів повинна бути сформована позитивна мета професійної діяльності, ціль стати успішною людиною і готовність наполегливо працювати над собою для її досягнення.

Дієвим шляхом підвищення мотивації розглядають застосування у навчанні майбутніх учителів методу проблемного навчання (дискусії, “круглі столи”, моделювання ситуацій, навчальні ігри, метод кейсів й ін.), методу проєктів, самостійної та групової роботи. Дієвими методами стимулювання у студентів мотивації до професійної діяльності є особистий приклад викладача, знайомство з передовим педагогічним досвідом і здобутками світової освіти (участь у наукових конференціях, відвідування методичних семінарів, використання сучасних інтернет-технологій), рефлексія і проєктування майбутньої професійної діяльності.

Виходячи з умов, обираються шляхи реалізації поставлених цілей і завдань із урахуванням бажаного кінцевого результату, а також з урахуванням відповідності рівня адаптації викладачів і складності поставлених проблем і завдань. Визначаємо такі шляхи адаптації:

1) використання розмаїтості форм і методів проведення занять, в тому числі й інноваційних, що надають не тільки додаткові можливості для засвоєння студентами навчальної інформації, посилення мотивації й

підвищення пізнавального інтересу, але й альтернативних шляхів для роботи викладача з інформацією і варіативності у виборі методів вирішення завдань;

2) формування вмінь, які забезпечують здійснення педагогічної діяльності; цей процес поєднує всі ланки навчально-виховного процесу у закладах освіти;

3) формування вмінь застосування засвоєної інформації в різних за змістом і практичною спрямованістю ситуаціях.

Для реалізації виділених педагогічних умов адаптації ми використали такі форми роботи:

- колективні роботи: лекційно-практичні заняття з проблем педагогіки й психології, бесіди, зустрічі з майстрами педагогічної праці, групові консультації, колективні відвідування й обговорення відкритих занять та ін.;

- індивідуальні: бесіди, консультації, сумісна робота з планування й проведення навчально-виховних заходів, сумісна науково-дослідницька робота, взаємовідвідування занять та їх аналіз та ін.;

- самостійні: робота з психолого-педагогічною літературою, аналіз власної діяльності, відвідування і аналіз занять інших викладачів, професійно спрямоване спілкування з колегами та ін.

Для досягнення необхідного результату освітньої діяльності студентів використовують різноманітні прийоми розвитку їх пізнавальних мотивів, такі як: мотивація навчальної діяльності шляхом бесіди (у вступному слові викладач окреслює коло питань, що розглядатимуться на занятті. При цьому залучаються знання і суб'єктивний досвід здобувачів, наводяться цікаві приклади й парадоксальні ситуації, демонструється зв'язок матеріалу що вивчається, з раніше вивченим. Викладач указує на практичне значення теми, яка розглядається); мотивація навчальної діяльності шляхом створення проблемної ситуації (постановка питання, демонстрація експерименту або створення логічної суперечності для розв'язання та пояснення). Способами створення проблемних ситуацій є зіткнення здобувачів із протиріччями між новими фактами та явищами з наявними знаннями про них разом з теоретичним

поясненням і пошуком шляхів їх застосування; вибір потрібної інформації; використання суперечностей між наявними знаннями та практичними завданнями; спонукання до порівняння, зіставлення та протиставлення фактів, явищ, правил і дій та їх узагальнення; вибір правильних рішень; спонукання студентів до виявлення міжпредметних зв'язків); мотивація навчальної діяльності шляхом використання технології «Мозковий штурм» (цей метод полягає у колективній творчій роботі з розв'язання певної складної проблеми, пошуку істини, доповнення один одного, розвитку одних ідей, відкидаючи інші); мотивація навчальної діяльності шляхом опрацювання тексту періодичних видань (газети, журнали або сторінки цих видань, де розміщено інформацію, що стосується теми заняття); мотивація навчальної діяльності за технологією «Незакінчене речення» (кожен має самостійно закінчити запропоновані речення, що стосуються теми заняття, на основі особистого досвіду, висловлюючи лише власні думки. Обов'язковим є обговорення відповідей, їх аргументація); мотивація навчальної діяльності шляхом виготовлення).

Реалізуючи методики формування професійної мотивації доречно проводити імітаційну гру-дебати «Що таке педагогічні цінності?». З метою не лише ознайомлення з поняттям «педагогічних цінностей», а й осмислення їх та виявлення наявності і розвиток власних [33, с. 131].

Педагогічна та дидактична цінність гри полягає в тому, що вона дозволяє студентам розкрити себе, навчитися займати активну позицію, відчувати себе в ситуаціях, наближених до майбутньої професійної діяльності. Протягом гри важливим завданням є скерувати обговорення проблемної ситуації у правильному напрямі, враховуючи обґрунтування висловлювань опонентів [22, с. 254].

Тема заняття. Поняття «педагогічної аксіології». Педагогічні цінності як основа професіоналізму особистості викладача.

Форма заняття. Імітаційна гра-дебати «Що таке педагогічні цінності?».

Мета заняття: осмислити сутність «педагогічної цінності» та «ціннісного ставлення», ознайомитися з класифікацією педагогічних цінностей; спробувати розвивати власні педагогічні цінності для підвищення ефективності професійної діяльності; стимулювати трансформації педагогічних цінностей в особисті; розвивати вміння вирішувати педагогічні задачі, ґрунтовно та лаконічно висловлюватися, формувати толерантне ставлення та повагу, розвиток культури мовлення.

Ролі: опоненти, спостерігачі.

Обладнання: годинник-секундомір, фішки для розподілу ролей, картки з проблемною ситуацією.

Перебіг заняття:

1. Перевірка готовності до заняття.
2. Вступне слово організатора гри.

Для кожної професії характерна своя система цінностей. Системи цінностей людей різних професій протиставляються одна одній, але в кожній із них робиться акцент на будь-які важливі для цієї конкретної професії складники. У процесі становлення системи цінностей формується вибірковість у відношенні до навколишнього предметного і соціального світу, тобто професіонал звертає увагу на важливі для себе факти.

3. Перевірка рівня засвоєння основних теоретичних положень з теми заняття

- Що таке цінності?
- Яким чином виникає система цінностей певної професії?
- Охарактеризуйте цінності педагогічної діяльності.
- Чому від викладача залежать ціннісні орієнтації студентів? і т.д.

4. Повторення правил ведення дебатів.

5. Робота в групах

Здобувачі освіти аналізують проблемну ситуацію та готуються до виступу.

6. Обговорення проблемної ситуації.

7. Підведення підсумків.

Протягом гри важливим завданням є скерувати обговорення проблемної ситуації у правильному напрямі, враховуючи обґрунтування висловлювань опонентів.

Гра вважається одним з найбільш ефективних методів модифікації особистості. У грі реалізується принцип активності: людина засвоює 10% – з того, що чує, 50% – з того, що бачить, 70% – з того, що промовляє, 90% – з того, що робить сама. У грі задіяні когнітивні, емоційні і діяльнісні ресурси особистості, оскільки метод базується на розумінні особистості як мислячого, діючого, відчуваючого, активного учасника подій, максимально наближених до реальних [1].

У підсумку здобувачі освіти мають зрозуміти, що викладач – ключова фігура освітнього процесу, і саме від нього залежить формування ціннісних орієнтацій студентів. Дуже важливо правильно виділити систему педагогічних цінностей, тому що вони відіграють важливу роль у формуванні його особистості, є вищим рівнем регуляції поведінки людини, виражають інтереси і поведінку, притаманну їй, настанови і мотивації у сфері педагогічної діяльності.

Молоді вчителі в Україні є категорією фахівців, які розпочинають самостійну професійну діяльність після закінчення закладу освіти. Характеристика «молодий» вживається стосовно професії, а не віку – «молодий» у професії. Згідно з законодавством України статус молодого фахівця має працівник упродовж трьох років після закінчення закладу освіти [40].

В умовах будь-якої форми організації навчального процесу у навчальних закладах співробітництво викладачів і студентів обов'язково передбачає спільне діагностування; спільне цілепокладання, постановку мети; спільне планування роботи, розподіл сил та обов'язків; спільну реалізацію планів; спільне оцінювання, спільний контроль; спільне прогнозування нових цілей і завдань [50].

Сучасному молодому вчителеві потрібна конкретна допомога в підвищенні рівня його психологічної культури та педагогічного мислення. Вміння психологічно обґрунтувати зміст навчальних програм із кожного предмета, практичне оволодіння знаннями про психологічні механізми навчальної роботи, методикою психолого-педагогічних спостережень за процесом розвитку особистості учнів, діагностико-прогностичною діяльністю значною мірою залежать від сформованості в учителя психологічної готовності до навчально-виховної роботи [45, с. 217].

Шлях педагога від молодого спеціаліста до справжнього фахівця непростий. Багато в чому він залежить від особистісних якостей та професійних знань. Та чи не найважливіші на цьому шляху — перші кроки професійного досвіду, умови роботи, колектив і підтримка колег. Тут може допомогти майбутньому викладачу «Школа молодого педагога», що створена для формування у майбутніх викладачів високих професійних ідеалів, потреб в постійному саморозвитку і самовдосконаленні.

Школа молодого педагога — це одна з форм професійної підготовки майбутнього викладача, які мають стаж роботи до трьох років або не мають його зовсім, а також надання методичної допомоги тим викладачам, які її потребують. Вона покликана формувати професійну компетентність, майстерність, творчу індивідуальність майбутніх викладачів.

Школа молодого педагога створюється на базі освітнього закладу, де працюють досвідчені вчителі-фахівці, які мають досвід наставницької роботи.

Основні завдання школи:

- розвиток умінь використання у роботі досягнення сучасної психолого-педагогічної науки;
- розвиток умінь і навичок планувати уроки, оптимально обирати прийоми, методи та форми роботи зі студентами;
- ознайомлення майбутнього викладача із сучасними методиками й технологіями навчання, передовим педагогічним досвідом;

- апробація й упровадження в роботу майбутнього викладача сучасних освітніх технологій;
- установлення відносин партнерства між молодими фахівцями й досвідченими педагогами;
- індивідуально-психологічний супровід майбутнього викладача на початку його професійної діяльності;
- розвиток лідерських здібностей;
- виховання в молодих спеціалістів почуття відповідальності за обраний шлях.

Напрями роботи Школи молодого педагога:

- здійснення заходів із поглиблення педагогічних знань щодо методології навчання, вивчення директивних матеріалів, документів Міністерства освіти і науки України;
- поглиблення науково-теоретичної підготовки з предмета та методики його викладання, поповнення знань із суміжних предметів;
- науково-методична робота з вивчення узагальненого передового педагогічного досвіду та визначення шляхів його використання;
- здійснення заходів щодо підвищення освітнього, науково-методичного та культурного рівнів майбутнього викладача.

Основні форми навчально-методичної роботи в Школі молодого педагога: індивідуальні консультації; практичні заняття; семінари (теоретичні, практикуми); презентації досвіду вчителів-майстрів; тренінги; майстер-класи; ділові ігри; діяльність у хмарному середовищі; взаємовідвідування уроків; огляди джерел методичної інформації тощо. На заняттях детально розглядаються інноваційні підходи до організації освітнього процесу, способи використання нових педагогічних технологій.

Успіхи педагогічної праці значною мірою зумовлені розвитком професійних здібностей та професійними знаннями, вміннями, навичками, тобто професійним становленням майбутнього викладача.

Соціологічні дослідження свідчать, що процес соціальної адаптації проходить "м'якше" й більш ефективно в ході спланованої колективно-дослідницької дії. Це підвищує інтерес до учіння, забезпечує вільне самовизначення студентів, можливість самореалізації й уміння кожного бути самим собою [16, с. 9].

У процесі реалізації визначених педагогічних умов професійної адаптації майбутніх викладачів, респондентам експериментальної групи було запропоновано пройти серію тренінгів, що присвячені професійній адаптації у процесі педагогічної практики, і містили такі рубрики, як:

- «Комунікативний тренінг» (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1 - Комунікативний тренінг

Етап	Тривалість	Опис етапу
1	2	3
Привітання. Вступ	5 хв	Привітання
Гра «Пх»	5 хв	<i>Мета:</i> активізувати учасників, створити позитивну атмосферу. <i>Хід гри:</i> Учасники утворюють коло, один стає в центр. Він затримує дихання та по черзі торкається голів інших учасників, промовляючи «Пх!» на видиху. Завдання – встигнути торкнутися якнайбільше учасників за один видих. Якщо повітря закінчується, гравець повертається на своє місце. <i>Примітка:</i> Гра показує важливість фізичних вправ та глибокого дихання.

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Вправа «Футболка з написом»	15 хв	<i>Мета:</i> познайомити учасників, сприяти самопрезентації, розвитку емпатії. <i>Хід вправи:</i> Кожен отримує «трафарет футболки» і робить напис, що відображає його життєву позицію. Після цього учасники по черзі зачитують свої написи. Можливий варіант – обговорення написів у колі.
Правила	10 хв	<i>Мета:</i> визначити правила для ефективної роботи групи. <i>Хід:</i> Педагог пропонує учасникам сформулювати правила для комфортної взаємодії, які потім записуються на плакаті. Обговорюються важливі правила для групової роботи.
Вправа «Корабель довіри й єдності»	5 хв	<i>Мета:</i> визначити очікування від тренінгу. <i>Хід:</i> Учасники пишуть свої очікування на стікерах і прикріплюють до плаката «Корабель довіри й єдності», що символізує початок спільного процесу.
Вправа «Асоціативний ряд зі словом «команда»	10 хв	<i>Мета:</i> зрозуміти зміст поняття «команда». <i>Хід:</i> Учасники називають асоціації до слова «команда», які фіксуються. Обговорення висловлених думок.

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
Вправа «Навіщо люди об'єднуються?»	20 хв	<i>Мета:</i> усвідомлення принципів співпраці. <i>Хід:</i> Учасники об'єднуються в підгрупи для обговорення причин ефективності чи неефективності командної роботи, записують відповіді на плакатах, потім презентують їх.
Вправа «Летюча кулька»	15 хв	<i>Мета:</i> продемонструвати важливість командної роботи. <i>Хід:</i> Учасники, тримаючись за руки, намагаються утримати кульку в повітрі, не використовуючи руки. Задача ускладнюється зміною частин тіла, за допомогою яких потрібно утримувати кульку. Підсумки обговорення: що допомагало в роботі команди, а що заважало.
Підсумки	5 хв	<i>Хід:</i> Педагог пропонує згадати основні моменти заняття й відповісти на запитання: «Що нового Ви дізналися?»

- «Професійна адаптація на робочому місці» (таблиця 2.2):

Таблиця 2.2. - Тренінг. Професійна адаптація на робочому місці

Етап	Тривалість	Опис етапу
1	2	3
Привітання. Вступ	5 хв	Привітання. <i>Мета:</i> освоєння методів саморегуляції емоцій у процесі педагогічної діяльності.
Вправа «Примірочна»	10 хв	<i>Мета:</i> практичне відпрацювання можливих професійних педагогічних ситуацій. Учасники тренінгу ставлять себе на місце викладача та розмірковують, як діяли б у певних ситуаціях. Наприклад: – «Якби я був(ла) вчителем, я б більше уваги приділяв(ла) ...» – «Якби я викладав(ла), я б дав(ла) таке зауваження студенту під час уроку ...»
Вправа «Мозковий штурм: «Способи саморегуляції у стресових ситуаціях»	15 хв	<i>Мета:</i> визначення способів управління емоціями в професійній діяльності. Учасники діляться на групи та обговорюють наступні питання: – Які негативні емоції можуть виникнути під час роботи? – Як ви справляєтесь з ними? У процесі обговорення складається список методів управління емоціями, який потім доповнюється тренером.

Продовження таблиці 2.2

1	2	3
Вправа «Честь і гідність»	10 хв	Учасники сідають у коло. Кожен по черзі називає свої сильні сторони (достоїнства), а потім повторює переваги інших учасників у порядку їх оголошення.
Вправа «Анонімні зізнання»	10 хв	Учасники пишуть на аркушах свої переживання та страхи, пов'язані з педагогічною діяльністю, і кладуть їх у конверти. Після перемішування учасники отримують випадкові зізнання та намагаються дати поради щодо їх вирішення.
Вправа «Валіза»	15 хв	Один учасник виходить із кімнати, а інші складають йому "валізу" для професійної діяльності. Вони додають до неї ті якості та навички, які, на їх думку, допоможуть у роботі, а також визначають аспекти, які потребують вдосконалення. «Секретар» записує характеристики на дві частини аркуша: «+» – позитивні риси, «-» – те, що може бути перешкодою. Для кожної категорії повинно бути не менше 5–7 пунктів. Коли учасник повертається, йому зачитують і передають цей список.
Групова рефлексія за підсумками заняття	5 хв	Учасники обговорюють, що нового та корисного вони дізналися під час тренінгу, і як ці знання можуть бути застосовані в їхній професійній діяльності.

- «Успішне працевлаштування за фахом» (таблиця 2.3):

Таблиця 2.3. – Тренінг «Успішне працевлаштування за фахом»

Етап	Тривалість	Опис етапу
1	2	3
Привітання. Вступ	5 хв	Привітання. <i>Мета:</i> створення умов для самопізнання, розвиток позитивного самовідчуття, розуміння особливостей власного сприйняття та того, як інші вас бачать, усвідомлення свого професійного потенціалу, підготовка до ефективної самопрезентації при працевлаштуванні.
Вправа «Кінопроба» (розвиток почуття власної значущості)	15 хв	<i>Мета:</i> допомогти учасникам усвідомити свої досягнення та розвинути впевненість у собі. 1. Назвіть п'ять моментів, які викликають у вас гордість. 2. Виберіть одне досягнення, яке є для вас найціннішим. 3. Підніміться і скажіть: «Я не хочу хвалитися, але...», і розкажіть про своє досягнення. 4. Перелічіть п'ять моментів із педагогічної практики, якими ви пишаєтесь, і виберіть те, що для вас найбільше значить. Потім повторіть вправу, звернувшись до інших. <i>Питання для обговорення:</i> – Як ви почувалися, коли ділилися своїми досягненнями? – Як вам здається, що відчували інші під час вашої розповіді? Чому?

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Вправа «Самореклама»	10 хв	Учасники повинні створити рекламу себе як талановитого і креативного викладача, використовуючи малюнок та короткий текст. Після завершення кожен додає коментарі до реклами інших, вказуючи на деталі, які, на їх думку, були упущені.
Вправа «Автопортрет у променях сонця»	10 хв	Тренер пропонує кожному учаснику задуматися над питанням: «Чому я заслуговую на повагу?» і намалювати сонце, у центрі якого повинне бути його ім'я або портрет. Від променів сонця потрібно написати всі свої сильні сторони та досягнення, які можуть бути корисні в професійній діяльності. Чим більше буде променів, тим краще.
Вправа «Резюме»	15 хв	Учасники мають створити резюме, де вкажуть свої сильні сторони, навички та досвід, отриманий під час педагогічної практики. Резюме повинно містити такі розділи: мета, освіта, додаткова освіта, професійний досвід, навички, особисті якості, додаткова інформація. Після цього учасники обмінюються своїми резюме в парах та обговорюють їх.

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Вправа «Ідеальна вакансія»	10 хв	Тренер пропонує учасникам записати свої вимоги та побажання до роботи, яку вони б хотіли отримати. Потім, у групі, учасники створюють кілька уявних вакансій від різних роботодавців, враховуючи побажання колег.
Вправа «Співбесіда»	10 хв	Учасники діляться на дві групи: роботодавці та кандидати на роботу. У форматі рольової гри проводиться імітація співбесіди, де кожен може проявити себе в ролі співробітника та роботодавця.
Групова рефлексія за підсумками заняття	5 хв	Учасники обговорюють, чого нового вони дізналися про себе та свою професійну підготовленість, а також, як отримані знання можуть допомогти їм у процесі працевлаштування.

Серед методів стимулювання і мотивації до педагогічної діяльності на тренінгу із професійної адаптації особливо ефективним стало проведення дискусій (диспутів, дебатів), побудованих на проблемних ситуаціях, в яких перебували або які спостерігали майбутні фахівці. Досить дієвим є детальний аналіз сконструйованих проблемних ситуацій із метою виявлення причин проблеми та шляхів їх подолання.

2.2. Організація експериментальної перевірки

Педагогічний експеримент є логічним продовженням проведених теоретичних досліджень та виступає основним показником для перевірки їх вірогідності, ефективності та практичної значущості.

Гіпотеза експериментального дослідження ґрунтується на тому, що успішність професійної адаптації майбутнього викладача безпосередньо залежить від педагогічних умов та ефективності організації методичної роботи закладу професійно-технічної освіти, а також можливість реалізації викладачем своїх професійно-особистісних цінностей.

Мета експерименту полягала в практичній реалізації й перевірці ефективності педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти до педагогічної діяльності та пошуків ефективних шляхів прискорення адаптивного періоду.

Визначення завдань педагогічного експерименту, завдяки розв'язанню яких і буде досягнута його мета:

1. Виявлення рівня підготовки майбутнього викладача до професійної діяльності.
2. Виявлення утруднень і недоліків майбутнього викладача в реалізації професійно-педагогічної діяльності.
3. Визначення причин виявлених утруднень, недоліків і на основі аналізу з'ясування умов їх подолання.
4. Виявлення досвіду організації адаптації майбутнього викладача у практиці роботи закладу професійно-технічної освіти.
5. Визначення рівнів адаптації викладачів до професійно-педагогічної діяльності [46, с. 62].

Експериментальне навчання здійснюється в реальних умовах, без порушення усталеного в закладах освіти процесу навчання за чинними на час його проведення навчальною програмою і планом.

Під час проведення дослідження були визначені критерії й показники сформованості професійної адаптованості молодого викладача, які представлені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Критерії і показники сформованості професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти у процесі педагогічної практики

Критерії	Показники
Мотиваційний	1) характер вияву професійної спрямованості (ціннісне ставлення до професії викладача, потреба в професійному вдосконаленні та саморозвитку): стійкий, ситуативний, майже відсутній; 2) ставлення молодих викладачів до формування й розвитку професійної адаптованості: – позитивне (розуміють значущість виконання професійних функцій як невід’ємної складової професіоналізму; прагнуть до гуманних, демократичних взаємин зі студентами; уважають студента найвищою цінністю); – індиферентне (частково розуміють значущість виконання професійних функцій, інколи виявляють авторитаризм у взаєминах зі студентами, не вважають обов’язковим надання адаптуючої допомоги студентам); – негативне (займають авторитарну позицію в професійній діяльності; не виявляють бажання підтримувати студента).

Змістовий	1) якість знань, необхідних для вияву професійної адаптованості (повнота, глибина, дієвість): – системні, повні й глибокі знання, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між теорією й практикою; – сформовані знання лише основних положень, ідей з окресленої проблеми; – нечіткі уявлення про окремі аспекти проблеми виконання професійних функцій, знання не мають практичного «виходу»; 2) сформованість необхідних для вияву професійної адаптованості вмінь: - аналітико-прогностичні (сформовані; сформовані частково; майже несформовані); - організаторсько-проектувальні (сформовані; сформовані частково; майже несформовані); - комунікативно-емпатійні (сформовані; сформовані частково; майже несформовані); - рефлексивно-оцінні вміння (сформовані; сформовані частково; майже несформовані).
Особистісний	1) характер виявлення викладачем професійних якостей у навчально-виховному процесі (відкритість, щирість, чуйність, доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність): – стійкість у виявленні чутливості, доброзичливості, щирості, тактовності; – ситуативність виявлення названих особистісних якостей; – виявлення названих якостей лише в поодиноких випадках; 2) адекватність самооцінки: адекватна, завищена, занижена.

З урахуванням вищезазначених критеріїв і показників було виокремлено три рівні сформованості професійної адаптованості молодого викладача: високий, достатній, низький, характеристика яких подана в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

*Характеристика рівнів сформованості професійної адаптованості
молодого викладача*

Критерії	Рівні сформованості професійної адаптованості		
	високий	достатній	низький
Мотиваційний	Викладач виявляє стійке ціннісне ставлення до професії викладача й потребу в професійному вдосконаленні та саморозвитку, розуміє значущість педагогічної адаптації як невід'ємної складової професіоналізму; прагне до демократичних взаємин зі студентами; вважає студента найвищою цінністю.	Викладач виявляє ситуативну ціннісну орієнтацію до професії викладача й потребу в професійному вдосконаленні та саморозвитку, частково розуміє значущість виконання професійних функцій, інколи виявляє авторитаризм у взаєминах зі студентами, не вважає обов'язковим надання допомоги студентам.	У викладача не спостерігається інтерес до формування професійної адаптованості, його оцінне ставлення до педагогічної діяльності та до її суб'єктів має негативний характер, займає авторитарну позицію в професійної діяльності; не виявляє бажання підтримувати студента
Змістовий	У викладача сформовані необхідні для вияву професійної адаптованості системні, повні й глибокі знання, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між теорією й практикою, добре сформовані необхідні для вияву професійної адаптованості види вмінь (аналітико-прогностичні, організаторсько-проектувальні, комунікативно-емпатійні, рефлексивно-оцінні).	У викладача сформовані знання лише основних положень, ідей з окресленої проблеми; частково сформовані необхідні для вияву професійної адаптованості види вмінь (аналітико-прогностичні, організаторсько-проектувальні, комунікативно-емпатійні, рефлексивно-оцінні).	У викладача сформовані нечіткі уявлення про окремі аспекти проблеми педагогічної адаптації, знання не мають практичного «виходу»; майже не сформовані необхідні для вияву професійно-педагогічної адаптованості види вмінь (аналітико-прогностичні, організаторсько-проектувальні, комунікативно-емпатійні, рефлексивно-оцінні)

Продовження таблиці 2.5

Критерії	Рівні сформованості професійної адаптованості		
	високий	достатній	низький
Особистісний	У викладача спостерігається стійкість у виявленні наполегливості, цілеспрямованості, чутливості, доброзичливості, щирості, тактовності, адекватність самооцінки	Викладач ситуативно демонструє необхідні для професійно-педагогічної адаптації особистісні якості, не завжди адекватно себе оцінює	Викладач виявляє необхідні для професійної адаптації якості лише в поодиноких випадках, має неадекватну самооцінку

Для визначення початкового рівня сформованості професійної адаптованості молодих викладачів, використовуючи вищевказані методи дослідження, збиралися дані про характерні особливості професійної роботи молодих викладачів, рівень їх задоволеності її результатами, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності та її суб'єктів, шляхи і режим здійснення ними самоосвіти тощо.

Крім цього, на констатувальному етапі експериментального дослідження вивчалися документи закладів професійно-технічної освіти, що регламентують проведення методичної роботи. Це дозволило сформулювати загальні уявлення про специфіку здійснення методичної роботи, напрями й форми її реалізації, а також установити її позитивні й негативні аспекти стосовно вирішення проблеми формування професійної адаптованості молодих викладачів.

Експериментальна робота спрямовувалася на вирішення таких завдань:

1. Забезпечення оптимізації методичної роботи закладів професійно-технічної освіти, зорієнтованої на формування професійної адаптованості молодих викладачів.

2. Стимулювання молодих викладачів до постійного професійного самовдосконалення, підвищення якості їх професійної роботи на засадах виконання професійних функцій.

Таким чином, діагностика рівня сформованості професійної адаптованості на початку і в кінці педагогічного експерименту проводилася за визначеними критеріями й показниками: мотиваційним (професійна спрямованість, яку характеризують ціннісне ставлення до професії викладача, потреба у професійному вдосконаленні та саморозвитку; характер ставлення молодих викладачів до формування професійної адаптації); змістовим (сформованість необхідних для вияву професійної адаптованості молодого викладача знань і вмінь); особистісним (виявлення особистісно-професійних якостей, що характеризують професійну адаптацію молодого викладача, адекватність самооцінки). З урахуванням вищезазначених критеріїв і показників було виокремлено три рівні сформованості професійної адаптованості молодого викладача до професійної діяльності: високий, достатній, низький.

Доведення правильності висунутого припущення передбачало здійснення порівняння результатів констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту, під час якого здійснювалося впровадження технології формування професійної адаптованості молодих викладачів у практику закладів освіти. Для з'ясування результативності проведеної експериментальної роботи виявлялася динаміка змін як у її окремих складниках, а так і у цій позиції загалом як цілісного утворення.

Аналіз ефективності цієї роботи здійснювався за допомогою визначених у таблиці 2.4 критеріїв і показників:

- мотиваційного критерію (показники: характер вияву професійної спрямованості (ціннісне ставлення до професії викладача, потреба в професійному вдосконаленні та саморозвитку); ставлення молодих викладачів до формування й розвитку професійно-педагогічної адаптованості);
- змістового критерію (показники: якість знань, необхідних для вияву професійної адаптованості (повнота, глибина, дієвість); сформованість необхідних для вияву професійної адаптованості вмінь: аналітико-

прогностичних, організаторсько-проектувальних, комунікативно-емпатійних, рефлексивно-оцінних);

- особистісного критерію (показники: характер виявлення викладачем професійних якостей у навчально-виховному процесі (відкритість, щирість, чуйність, доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність); адекватність самооцінки) [46, с.156].

Було виділено три рівні професійної адаптації майбутнього вчителя у процесі педагогічної практики (початковий, достатній, високий), на характеристиці яких зупинимося детальніше.

Високий рівень професійної адаптації, відмічається тоді, коли майбутній вчитель задоволений як самим процесом педагогічної діяльності та взаємодії з студентами, іншими вчителями, так і його результатами; проявляє впевненість у правильності власних дій; прагне досягнення максимально високого рівня професійної компетентності; характерною для нього є адекватна самооцінка професійної діяльності; чітке оцінювання власних здібностей; він повною мірою оволодів системою фахових теоретичних знань, розуміє сутність і значення професійної адаптації. Дотримується норм педагогічної етики; вміє встановлювати й підтримувати комунікацію; не відчуває труднощів під час подолання конфліктів; творчо вирішує педагогічні завдання на основі аналізу власної професійної діяльності.

Майбутньому вчителю з достатнім рівнем професійної адаптації притаманні переважно позитивні емоції від педагогічної діяльності; розуміє сутність власної професійної адаптації, проте має не значний інтерес до цього процесу і формування власної педагогічної майстерності; епізодично прагне до самовдосконалення і професійного зростання, оволодівати новими знаннями; на певних етапах потребує стимулювання діяльності викладачем-керівником. Майбутній вчитель оволодів системою теоретичних знань, але не завжди адекватно застосовує її у непередбачуваних ситуаціях; потребує консультування вчителів із досвідом.

Початковий рівень професійної адаптації: проявляються сумніви щодо правильності власних знань та дій, відсутній інтерес до педагогічної професії, майбутній вчитель не усвідомлює значення власної професійної адаптації у професійній діяльності; не орієнтується у власних можливостях і здібностях; епізодично потребує самовдосконалення з метою отримання підтримки. Він має поверхові теоретичні знання; відчуває значні труднощі, застосовуючи їх у стандартних педагогічних ситуаціях; потребує постійної допомоги.

Для з'ясування вихідного рівня професійної адаптації за мотиваційним критерієм, у процесі експериментального дослідження застосовувалося тестування за методикою Т. Елерса [2]. Його методика призначена для вивчення мотивації особистості, зокрема її прагнення до успіху чи уникнення невдач. Вона допомагає визначити, наскільки людина орієнтована на досягнення цілей, здатна долати труднощі й брати відповідальність за свої дії. У рамках методики учасник аналізує серію тверджень, оцінюючи їх відповідність своїм поглядам і поведінці. Результати дозволяють виявити домінуючі мотиви та встановити їхній вплив на життєву активність і професійну діяльність. Методика є цінним інструментом для педагогів і психологів, оскільки сприяє розробці рекомендацій щодо розвитку особистісної мотивації та професійної спрямованості.

У численних працях дослідників вказується на тісний взаємозв'язок мотивації досягнення та показників професійної ефективності фахівців. Фахівці з високим рівнем мотивації досягнення відрізняються такими рисами: наполегливістю в досягненні поставленої мети; незадоволеністю досягнутим; постійним прагненням зробити справу краще, ніж раніше; схильністю сильно захоплюватися своєю роботою; переживанням радості від успіху в роботі; нездатністю погано працювати; потребою винаходити нові прийоми роботи при виконанні звичайних справ; незадоволеністю легким успіхом; відсутністю духу нездорової конкуренції, бажанням, щоб інші теж досягли високих результатів; готовністю приймати допомогу та надавати її іншим [2].

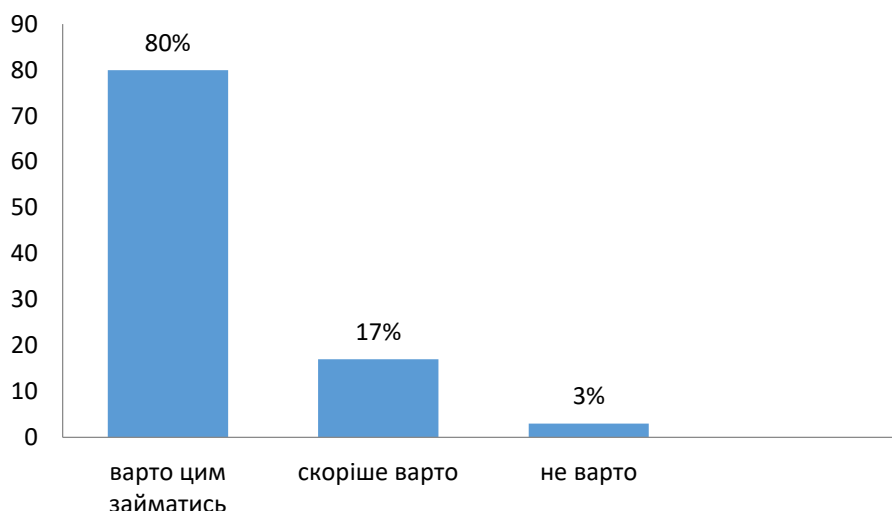

Рисунок 2.1. Мотиваційно-ціннісне ставлення до професії вчителя

Для виявлення мотиваційно-ціннісного ставлення до професії вчителя та відповідного складника професійної адаптації було запропоновано респондентам за шкалою від нуля до десяти оцінити наскільки вони відчують, що варто займатися тією професією, за якою навчаються. Показники ми сформували таким чином: 0-2: взагалі не варто цим займатися; 3-6: скоріше варто цим займатися; 7-10: дуже варто цим займатися. Результати відображені на рис. 2.1. Опитування показало, що переважна більшість майбутніх вчителів достатньо вмотивовані до професійної діяльності (80%). Проте 17% опитаних відзначили, що мають сумніви щодо власних перспектив в обраній професії, 3% взагалі не мають уявлень щодо власних перспектив.

Для визначення якостей, що є найбільш важливими для майбутнього викладача було проведене опитування на визначення сильних сторін особистості «Мої сильні сторони» (табл.2.6) і сформована таблиця 2.7.

Таблиця 2.6

Визначення сильних сторін особистості

Список «Мої сильні сторони»

- Здатність до конструювання і винахідництва. - Старанність. - Вміння працювати в команді. - Здатність керувати командою. - Уміння працювати самостійно. - Здатність знаходити спільну мову з іншими людьми. - Готовність ризикувати. - Уміння презентувати товар, переконувати інших. - Розважливість. - Добра пам'ять. - Уміння помірковано витратити гроші. - «Золоті» руки. - Готовність до змін. - Швидка реакція. - Доброзичливість. - Уміння збирати і систематизувати інформацію. - Уміння вирішувати проблеми. - Твердий характер. - Уміння налагоджувати контакт з іншими людьми.	- Організаторські здібності. - Математичні здібності. - Уміння красномовно говорити і писати. - Здатність знаходити відповіді на поставлені питання. - Уміння планувати. - Уміння вводити в курс справи і повідомляти необхідні відомості. - Уміння формулювати проблему. - Уміння приймати рішення. - Уміння допомагати іншим. - Уміння контролювати. - Уміння координувати роботу інших. - Уміння лагодити, ремонтувати речі. - Уміння користуватися інструментами. - Уміння користуватися машинами / обладнанням. - Уміння чітко виконувати отримані інструкції. - Уміння читати креслення. - Уміння слухати.
Мої сильні сторони	Приклади того, як я їх застосовував(-ла) на практиці
1.	

Таблиця 2.7

Ключові якості для викладача

Ключові якості	Сума балів	Ранг
1. Організаторські здібності	64	1
2. Вміння працювати в команді	57	2
3. Старанність	59	3
4. Уміння працювати самостійно	68	4
5. Твердий характер	57	5
6. Доброзичливість	66	6
7. Вміння планувати	59	7
8. Уміння вводити в курс справи і повідомляти необхідні відомості	66	8
9. Здатність знаходити спільну мову	78	9
10. Уміння приймати рішення	63	10
11. Допомогати іншим	79	11

Також були опитані студенти стосовно якостей викладача (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Характеристика студентами якостей особистості викладача

Якості особистості педагога	Число студентів, %	Ранг
Методична підготовка (уміння гарно проводити заняття)	90	1
Уміння творчо й цікаво провести заняття	70	5
Здатність зацікавити своїм предметом	65	6
Уміння застосовувати різноманітні форми проведення занять	48	11
Уміння використати додатковий матеріал, що виходить за межі програми	40	12
Доброта	82	2
Чесність	82	3
Чуйність	78	4
Суворість і вимогливість	60	8
Тактовність	55	9
Справедливість	64	7
Порядність	52	10

Перше місце одержала методична підготовка, друге – доброта, третє – чесність. Виділені ключові якості ми об'єднали в дві групи:

1) висока моральність, педагогічна обдарованість, товариськість, доброзичливість, високий інтелект;

2) висока психолого-педагогічна, теоретична і методична підготовка, вимогливість, вміння працювати самостійно, загальна культура, креативність.

У результаті узагальнюючого аналізу було складено таку систему педагогічних засобів, які забезпечують успішну адаптацію майбутнього викладача до професійно-педагогічної діяльності:

- 1) вміння працювати самостійно;
- 2) достатня культура власної діяльності;
- 3) потреба в самоосвіті;
- 4) висока творча активність;
- 5) загальна культура високого рівня;
- 6) відповідна спеціальна й психолого-педагогічна підготовка;
- 7) створення освітнього середовища, яке забезпечує успішний саморозвиток викладача;
- 8) особистісна і професійна підтримка з боку колег і адміністрації;
- 9) наявність кваліфікованого наставника;
- 10) план особистісного і професійного розвитку викладача;
- 11) заохочення прагнення викладача до самовдосконалення з боку колег і адміністрації.

Процес адаптації майбутнього викладача до професійно-педагогічної діяльності передбачав декілька етапів його організації. Першим з них є діагностико-прогностичний, який передбачає виявлення утруднень і недоліків у діяльності викладача, аналіз їх причин і визначення шляхів їх усунення.

Самі викладачі виказують невдоволеність рівнем і змістом власної професійно-педагогічної підготовки, її частковою невідповідністю вимогам, змісту педагогічної роботи, зазначаючи, що робота все ж має свої особливості, вказують на відсутність матеріальної і професійної допомоги з боку

навчального закладу, на недостатню увагу й допомогу з боку факультету, на відсутність досвіду. Серед причин утруднень вони називають також відсутність можливості підвищення кваліфікації, недостатність і застарілість навчальних і методичних посібників і технічних засобів навчання, велике навантаження і постійний дефіцит часу.

У той же час необхідно зазначити, причиною деяких недоліків може бути також той факт, що викладачі просто не бачать їх у власній діяльності, або не приділяють їм належної уваги. Особливо це характерно для викладачів, які працюють перший рік. Вони, здебільшого, акцентують власну увагу на змістовному боці занять, тому, в першу чергу, зосереджені на труднощах, пов'язаних з недостатністю знань зі спеціальності.

Для виявлення утруднень викладачів-початківців було використано метод самооцінки – найбільш адекватний і надійний метод дослідження утруднень. Власне термін «утруднення» у порівнянні з такими формулюваннями як «недоліки», «помилки», «невдачі» знижує чинник необ'єктивності висловлювань про власну діяльність. Також у експериментальній роботі було використано методи спостереження і бесіди, що забезпечили велику достовірність, надійність і об'єктивність отриманих результатів.

Оцінка проводиться за такою шкалою:

- повністю задоволений (+1);
- задоволений (+ 0,5);
- незадоволений (- 0,5);
- абсолютно незадоволений (-1);
- не знаю (0).

Результати опитування сформовані у таблицю 2.9.

12 учасників опитування повністю задоволені якістю освітніх послуг, 9 здобувачів задоволені; 3 учасників опитування незадоволені; 1 осіб – абсолютно не задоволені якістю освітніх послуг.

Таблиця 2.9

Рівень задоволення здобувачів освіти якістю освітніх послуг

Рівень задоволеності	Результати опитування
повністю задоволений	12
задоволений	9
незадоволений	3
абсолютно незадоволений	1
не знаю	0

За результатами опитування, найбільше ускладнюють процес навчання за освітньою програмою наступні проблеми:

- недостатній рівень підготовки;
- вплив з боку інших студентів, що перешкоджає здібностей під час навчальних занять;
- недостатнє забезпечення навчально-методичною літературою (підручники, навчальні посібники, методичні вказівки);
- незручний розклад;
- надмірний обсяг навчального навантаження;
- необхідність поєднувати навчання і роботу;
- некомпетентність окремих викладачів;
- розчарування в спеціальності;
- особиста неорганізованість;
- відсутність інтересу до навчання;
- відсутність перспектив працевлаштування.

Задоволення досліджуваних здобувачів освіти навчанням визначалась окремо за трьома експериментальними чинниками: робота у складі малих навчальних груп, робота із диференційованими завданнями, задоволення від позаурочної (позакласної) роботи.

Про задоволення процесом навчання в умовах експерименту свідчили матеріали опитування досліджуваних здобувачів освіти, бесіди з ними, спостереження учителів-експериментаторів за пізнавальною діяльністю. Запитання анкети були наступні:

1. Якою мірою ви задоволені навчальною діяльністю у складі малих навчальних груп: а) повністю задоволений; б) задоволений; в) незадоволений; г) абсолютно незадоволений; д) не знаю.

2. Який з наведених варіантів відповідей співпадає з мірою вашого задоволення навчанням під час виконання диференційованих завдань: а) повністю задоволений; б) задоволений; в) незадоволений; г) абсолютно незадоволений; д) не знаю.

3. Зазначте ваше задоволення позаурочною (позакласною) роботою, обравши для цього одну із наведених відповідей: а) повністю задоволений; б) задоволений; в) незадоволений; г) абсолютно незадоволений; д) не знаю.

Після цього підраховується коефіцієнт задоволення:

$$I = \frac{n1*(+1)+n2*(+0.5)+n3*(0)+n4*(-0.5)+n5*(-1)}{n}; \quad (2.1)$$

де $n1$ - кількість здобувачів освіти повністю задоволених навчанням; $n2$ - кількість здобувачів освіти задоволених навчанням; $n3$ - кількість здобувачів освіти незадоволених навчанням; $n4$ - кількість здобувачів освіти абсолютно незадоволених навчанням; $n5$ - кількість здобувачів освіти, які не відповіли на запитання, n - загальна кількість здобувачів освіти.

Результати опитування наведені у таблиці 2.10. Як видно з таблиці найвищий коефіцієнт задоволеності під час групової навчальної діяльності. Також є утруднення і недоліки в реалізації усіх видів діяльності і є резерви для її вдосконалення.

Таблиця 2.10

*Оцінка професійно-педагогічної діяльності викладачів-початківців
(за видами діяльності)*

Експериментальний чинник	Коефіцієнт задоволення	
	Констатувальний етап	Формувальний етап
Групова навчальна діяльність	0,78	0,85
Диференційовані завдання	0,63	0,7
Позаурочна (позакласна робота)	0,58	0,64

Було встановлено, що у майбутніх викладачів виникають проблеми, які пов'язані з організацією і проведенням навчальних занять, вони незадоволені результатами власної роботи в якості методистів з педагогічної практики.

Деякі труднощі виникають при складанні поурочних і тематичних планів, аналізі відвіданих уроків, визначенні успішності й ефективності уроків, визначенні успішності роботи студентів, об'єктивному і обґрунтованому виставленні поточних і підсумкових оцінок.

Також у майбутніх викладачів виникають труднощі пов'язані з визначенням критеріїв оцінювання відповідей студентів, що викликає іноді незадоволеність поставленими оцінками, сумніви з приводу їх об'єктивності.

Деякі викладачі мають труднощі з чітким, логічним і послідовним викладенням матеріалу, що може впливати на зрозумілість їхніх пояснень, а також на здатність висловлювати свої думки, почуття та ставлення. Крім того, є труднощі в налагодженні ефективного контакту з студентами та створенні комфортної атмосфери на заняттях. Це, зокрема, зумовлено не тільки відсутністю навичок викладача, а й нерідко негативним ставленням студентів до нього.

Важливо підкреслити значення формування позитивної мотивації у майбутнього викладача під час педагогічної практики. Це стимулює ціннісне ставлення до професії, допомагає усвідомити важливість педагогічної

діяльності для їхнього професійного розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності. Навіть якщо майбутній вчитель володіє необхідними професійними знаннями та навичками, його негативне ставлення до професії або низька сприйнятливність до педагогічних аспектів можуть призвести до зниження ефективності педагогічної діяльності та проявів дезадаптації, що негативно позначиться на результатах його професійної роботи.

Аналіз результатів опитування на констатувальному етапі експерименту підтвердив, що практична підготовка майбутнього викладача, яка безпосередньо впливає на його здатність адаптуватися до професійної діяльності, потребує вдосконалення через впровадження спеціальних педагогічних умов у процесі педагогічної практики.

Під час експерименту було зроблено висновок щодо необхідності:

- 1) інтеграції орієнтації на подолання труднощів і конфліктів, а також досягнення успіху в рамках психолого-педагогічного супроводу студентів під час проходження педагогічної практики;
- 2) врахування мотивації майбутнього викладача до професійної діяльності під час моніторингу їхньої професійної адаптації в процесі проходження кожного етапу педагогічної практики.

Основною метою формувального етапу експерименту було впровадження компетентнісного підходу до організації педагогічної практики та створення індивідуальних траєкторій професіоналізації студентів. Це також включало отримання даних про вплив дотримання визначених педагогічних умов на професійну адаптацію майбутніх викладачів.

На проміжних етапах формувального експерименту проводився моніторинг процесу професійної адаптації, вживалися корекційні заходи для підвищення її ефективності, а також здійснювався контроль за можливими проявами дезадаптаційних процесів під час педагогічної практики. Крім того, проводилося планування ефективних методів удосконалення процесу професійної адаптації.

Результати анкетування ще раз підтвердили важливість проведення експерименту з досліджуваної проблеми та необхідність пошуку нових шляхів удосконалення процесу адаптації викладача до професійно-педагогічної діяльності в реальних умовах.

Завдання формувального експерименту передбачали:

1. Внесення змін у діяльність викладачів у відповідності з гіпотезою дослідження.
2. Реалізацію педагогічних умов.
3. Аналіз ефективності педагогічних умов вдосконалення процесу адаптації майбутніх викладачів до педагогічної діяльності.

Слід зазначити, що результати констатувального етапу експерименту стали корегувальними у процесі здійснення формувального етапу педагогічного експерименту. Так, у процесі опитування студентів ЕГ і КГ серед запропонованих педагогічних умов професійної адаптації вони обрали:

- здійснення психолого-педагогічного супроводу студента – майбутнього викладача;
- спрямованість на уникнення труднощів та конфліктних ситуацій;
- удосконалення змістовно-методичної складової;
- спрямованість на досягнення успіху;
- врахування мотивації до професійної діяльності майбутнього викладача;
- здійснення моніторингу професійної адаптації майбутнього викладача.

На основі даного аналізу ми визначили основні педагогічні умови вдосконалення адаптації майбутніх викладачів до професійно-педагогічної діяльності: здійснення інтеграції психолого-педагогічної і спеціальної підготовки на основі виявлення й подолання утруднень і недоліків у професійно-педагогічній діяльності; ліквідації утруднень і недоліків на основі цілеспрямованого розвитку професійних умінь, особистісних якостей і корекції власної діяльності у відповідності з отриманими знаннями й результатами аналізу власної роботи і роботи колег; цілеспрямованого формування й

стимулювання потреби викладачів у вдосконаленні власної професійно-педагогічної діяльності.

У процесі експериментальної роботи були визначені різні рівні адаптації майбутніх викладачів до професійно-педагогічної діяльності. Згідно з встановленими критеріями адаптації, такими як тип труднощів, рівень розвитку професійних навичок, характер діяльності, активність і успішність студентів, було виділено та охарактеризовано п'ять рівнів адаптації до професійної педагогічної діяльності.

У ході експериментальної роботи було розроблено рівні адаптації майбутнього викладача до професійно-педагогічної діяльності. У відповідності з визначеними критеріями адаптації (характер утруднень, рівень сформованості професійних умінь, характер діяльності, активність і успішність студентів) було виокремлено й охарактеризовано п'ять рівнів адаптації до професійно-педагогічної діяльності:

У процесі експериментальної роботи було розроблено та визначено різні рівні адаптації майбутніх викладачів до професійно-педагогічної діяльності. Згідно з визначеними критеріями адаптації, такими як характер утруднень, рівень сформованості професійних умінь, характер діяльності, активність і успішність студентів, було виділено і детально описано п'ять рівнів адаптації до педагогічної діяльності:

- перший – низький (2,5 – 2,9 балів);
- другий – нижче середнього (3 – 3,4 бали);
- третій – середній (3,5 – 3,9 бали);
- четвертий – вище середнього (4 – 4,4 бали);
- п'ятий – високий (4,5 – 5 балів).

Для низького рівня характерні значні труднощі у виконанні основних складових і завдань.

Для рівня нижче середнього характерні або труднощі та недоліки у виконанні основних видів і складових діяльності, або значні складнощі в реалізації окремих компонентів і аспектів діяльності..

Середній рівень характеризується помірним ступенем сформованості професійних умінь, а також наявністю труднощів і недоліків у виконанні окремих видів і складових педагогічної діяльності.

Рівень вище середнього характерний доволі високим ступенем сформованості професійних умінь, хоча можуть спостерігатися окремі труднощі та недоліки у виконанні певних видів або елементів педагогічної діяльності.

Викладачі з високим рівнем адаптації характеризуються високим рівнем сформованості професійних умінь, відсутністю недоліків, утруднень у реалізації основних видів і компонентів педагогічної діяльності.

При визначенні рівнів адаптації викладачів ми спирались на дані самооцінок рівня утруднень і експертних оцінок рівня сформованості професійних умінь, які свідчили про якість професійно-педагогічної діяльності майбутніх викладачів.

Викладачі з високим рівнем адаптації демонструють добре сформовані професійні вміння та відсутність труднощів або недоліків у виконанні основних видів і складових педагогічної діяльності.

Рівні адаптації визначалися на основі даних самооцінки рівня труднощів і експертних оцінок сформованості професійних навичок, що відображають якість професійно-педагогічної діяльності майбутніх викладачів.

2.3. Аналіз результатів експериментальної перевірки

Ефективність запроваджених педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти у процесі педагогічної практики та педагогічного експерименту, що детально описані у попередніх розділах, виявляється в результатах проведеного дослідження. Основним методом дослідження на констатувальному етапі педагогічного експерименту було визначено анкетування, з метою виявлення їх ставлення до педагогічної практики та до професійної адаптації, що формується у процесі її проходження, вмотивованості респондентів до підвищення рівня власної

професійної адаптації. Частина запитань анкети була спрямована на виявлення загальної обізнаності майбутніх викладачів щодо професійної адаптації.

Для визначення ефективності впровадження в практику роботи розроблених нами заходів були проведені порівняння даних контрольної та експериментальної груп (КГ, ЕГ).

Було виокремлено п'ять рівнів адаптації, у відповідності з якими відбувся розподіл викладачів на контрольну й експериментальну групи. Результати констатувального зрізу представлено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Розподіл майбутніх викладачів за рівнем адаптації до педагогічної діяльності (констатувальний зріз, %)

Групи	Кількість викладачів	Рівень адаптації				
		перший	другий	третій	четвертий	пятий
ЕГ	25	6,2	41,8	49,5	11,3	0
КГ	22	5,6	41,2	52,4	9,8	0

Проаналізувавши дані таблиці 2.7 можна зробити висновок, що на початку педагогічного експерименту рівень адаптації був: низький – у 6,2% викладачів ЕГ та у 5,6% викладачів КГ; нижче середнього – у 41,8% викладачів ЕГ та у 41,2% викладачів КГ, середній – у 49,5% ЕГ та у викладачів КГ 52,4%, і лише у 11,3% ЕГ та у 9,8 КГ – вище середнього. Високий рівень адаптації не був досягнений жодним викладачем.

Для оцінки ефективності проведеної роботи, виконання комплексу заходів, які сприяли прискоренню й підвищенню ефективності адаптації майбутніх викладачів, в експериментальній групі розглянемо результати контрольного зрізу за рівнями адаптації у ЕГ та КГ таблиця 2.12.

Таблиця 2.12

Розподіл майбутніх викладачів за рівнем адаптації до педагогічної діяльності (контрольний зріз, %)

Групи	Кількість викладачів	Рівень адаптації				
		I	II	III	IV	V
ЕГ	25	0	11,6	34,2	46,8	12,6
КГ	22	0	32,7	56,8	25,3	0

Проаналізувавши дані таблиці 2.8 можна зробити висновок, що в КГ кількість викладачів з високим рівнем адаптації відсутня, а у ЕГ таких викладачів 12,6%; кількість викладачів з рівнем адаптації вище середнього у КГ складає 25,3% проти 46,8% в ЕГ; кількість викладачів з рівнем нижче середнього – у КГ 32,7% а у ЕГ тільки 11,6%.

Для порівняння отримані результати контрольного зрізу зобразимо на діаграмі рисунок 2.1.

Досягнення більш високого рівня адаптації викладачами експериментальної групи у порівнянні з викладачами контрольної групи, обумовлені ефективністю практичної реалізації розроблених нами педагогічних умов підвищення ефективності адаптації.

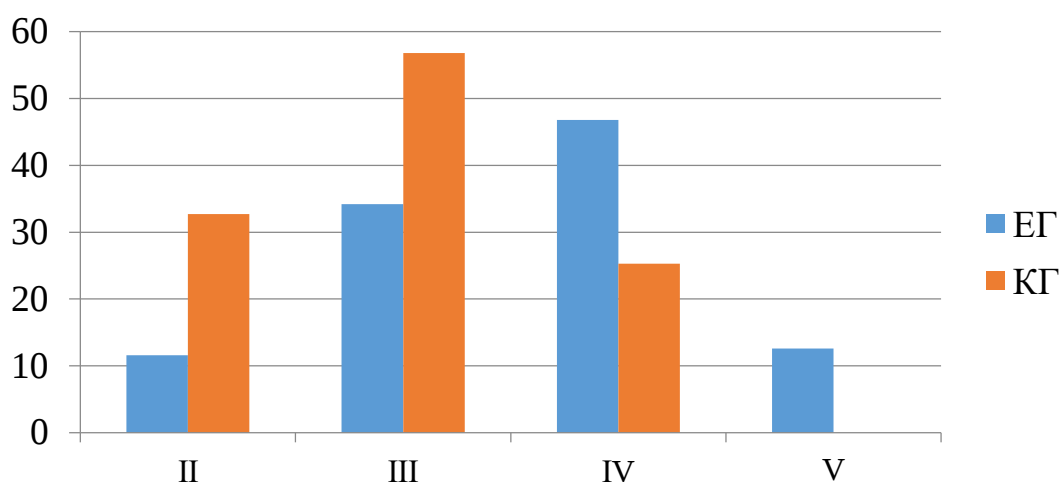

Рис. 2.1. Порівняння результатів контрольного зрізу

Оцінка ефективності процесу адаптації майбутнього викладача до професійно-педагогічної діяльності проводилися у процесі визначення рівня засвоєння знань здобувачів освіти. Можна визначити також середнє значення коефіцієнта засвоєння знань $K_{з.сер.}$. Його розраховують за формулою:

$$K_{з.сер.} = \sum \frac{n_{з.і}}{N_з}, \quad (2.2)$$

де $n_{з.і}$ – кількість правильних відповідей усіх здобувачів освіти,

$N_з$ – кількість максимально можливих правильних відповідей.

Значення коефіцієнта засвоєння навчального матеріалу $K_з$ знаходиться у наступних межах:

- низький рівень ($K_з < 0,7$);
- середній рівень ($0,7 \leq K_з < 0,85$);
- високий рівень ($0,85 \leq K \leq 1$).

Результати розрахунку коефіцієнта засвоєння представлені в таблиці 2.13.

Враховуючи ці дані, можна говорити про збільшення швидкості процесу адаптації й, відповідно, про скорочення строків її тривалості в експериментальній групі у порівнянні з контрольною.

Таблиця 2.13

Оцінка ефективності процесу адаптації майбутніх викладачів до педагогічної діяльності

Коефіцієнт засвоєння	Експериментальна група		Контрольна група	
	констатувальний	контрольний	констатувальний	контрольний
	зріз	зріз	зріз	зріз
$K_з$	0,58	0,82	0,54	0,62

Дані результати обумовлені не випадковими чинниками, а наслідками практичної реалізації розроблених нами педагогічних умов підвищення ефективності адаптації до професійно-педагогічної діяльності.

Висновки до розділу 2

Ефективність педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності включала експериментальну перевірку та аналіз результатів експерименту.

Через комплекс описаних в розділі заходів, були визначені шляхи реалізації педагогічних умов адаптації майбутніх викладачів до педагогічної діяльності. Її впровадження в практику роботи закладу освіти сприяло прискоренню й підвищенню ефективності процесу педагогічної адаптації молодих викладачів. Про це свідчать результати експерименту.

У ході експериментальної роботи було розроблено рівні адаптації майбутнього викладача до професійно-педагогічної діяльності. У відповідності з визначеними критеріями адаптації було виокремлено й охарактеризовано п'ять рівнів адаптації до педагогічної діяльності.

Суттєвим для успішної адаптації викладача-початківця до педагогічної діяльності є необхідність постійного аналізу і оцінки розвитку системи знань, умінь і особистісних якостей, власних можливостей, результатів професійної діяльності з метою постійного самовдосконалення.

На констатувальному етапі експерименту було розроблено методику проведення експерименту; відібрано експериментальну та контрольну групи; розроблено запитання для анкетування і тестування, методики оцінювання професійної адаптації майбутнього викладача та самоаналізу власного рівня професійної адаптації з метою встановлення попереднього рівня професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти. На формувальному етапі експерименту відбувалась реалізація обґрунтованих педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

На контрольному етапі експерименту проведено підсумковий зріз стану професійної адаптації майбутніх викладачів; оброблення здобутих емпіричних

даних, співвіднесення результатів експерименту з поставленою метою і завданнями, коригування змісту розроблених педагогічних умов відповідно до очікуваного результату. Оцінювання здійснювалося відповідно до визначених рівнів професійної адаптації майбутнього викладача.

Аналіз результатів експерименту, який засвідчив, що наприкінці формувального етапу контрольний зріз визначення стану професійної адаптації контрольних та експериментальних груп виявив значну позитивну динаміку. Результати перевірки здійснено відповідно до розроблених критеріїв, показників і рівнів професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

Аналіз результатів обробки даних експериментальної роботи дозволяє зробити висновок про те, що педагогічний експеримент ствердив вірогідність сформульованих у гіпотезі дослідження положень про педагогічні умови підвищення ефективності адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

ВИСНОВКИ

У роботі було проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми педагогічних умов адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти, виявлено основні аспекти та існуючі недоліки, що потребують подальшого вивчення та впровадження.

Було уточнено сутність і зміст базових понять, звідки встановлено, що професійна адаптація молодих викладачів є процесом досягнення оптимального співвідношення між вимогами, які висуваються суспільством до професії викладача в цілому, і їх реалізацією у педагогічній діяльності молодого фахівця, що передбачає професійну соціалізацію особистості через потребу до самореалізації та самоосвіти.

Визначено структурні компоненти, критерії, показники та рівні професійної адаптації майбутнього викладача, а саме доведено, що адаптація майбутнього викладача є процесом входження в освітнє середовище, оволодіння його стандартами, цінностями і культурою, наслідком взаємодії з ним, процесом засвоєння і реалізації професійного досвіду.

Здійснено аналіз педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача, де встановлено що процес адаптації викладача стосується його самого, освітнього середовища і педагогічної діяльності. Якщо викладач шукає перспективи свого зростання, працює над досягненням свого професійного розвитку, то процес адаптації буде успішним, якщо ні – адаптація змінюється дезадаптацією. Від мотивації залежить ставлення майбутніх викладачів до професії, до професійного саморозвитку, активність в професійній діяльності.

Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти, а саме було доведено необхідність доповнення змісту методичної роботи завданнями, спрямованими на розвиток у майбутніх викладачів професійної адаптованості, зокрема:

стимулювання у молодих педагогів ціннісного ставлення до студентів, до колег, до себе та інших учасників педагогічного процесу; озброєння майбутніми викладачами знаннями про суть виконання професійних функцій і професійної адаптованості; забезпечення опанування викладачами сучасними педагогічними технологіями, методиками, прийомами та способами педагогічної роботи.

Отже, процес професійної адаптації молодих викладачів в умовах сучасних змін у сфері освіти залежить від здатності викладача поєднувати вимоги до професії з реальними умовами педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва Н., Перелигіна Л. А. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу : навчальний посібник. Харків : ХНАДУ, 2015. 315 с.
2. Барвік С.Г. Педагогічні умови адаптації викладача-початківця до професійнопедагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2009. № 12. С.12–18.
3. Белан, Т. Г. (2019). Особливості професійної адаптації молодого вчителя технологій до умов педагогічної діяльності. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки, 120. Взято з http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2019_120_26.pdf.
4. Белан Т. Г. Професійна адаптація майбутніх учителів технологій в процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.02/ Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2014. 19 с.
5. Вдович С. Професійна адаптація викладача до педагогічної діяльності у ВНЗ. Вісник Львівського університету. Педагогіка. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 70-78.
6. Галус О. М. До проблем педагогічного управління адаптацією майбутніх учителів в умовах реформування вищої школи. Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 9. С. 54-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2011_9_14
7. Галус О. М. Професійна адаптація студентів в умовах ступеневого педагогічного ВНЗ [Текст] : монографія; Центр. ін-т післядиплом. пед. Освіти АПН України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад., Регіон. лаб. соц.-пед. пробл. адаптації студ. до умов навч. у вищ. навч. закл. - Хмельницький : ХГПА, 2007. 473 с. Бібліогр.: с. 442-473.
8. Гончаренко І. Сучасні підходи до визначення психолого-педагогічної компетентності науково-педагогічного працівника вищої школи.

Theory and methods of educational management № 2(14), 2014. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_15/4.pdf

9. Гринько В. О. Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. 17. С. 166-173 URL: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob17_166.pdf.

10. Дегтярьова Г. С., Козяр М. М., Руденко Л. А., Шиделко А. В.; за ред. Руденко Л. А. Психолого-педагогічні засади діяльності педагога сучасної професійної школи: навчально-методичний посібник. К.: Педагогічна думка, 2013. 144 С. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6820/1/Посібник_ВПП.pdf

11. Дем'янчук О. О., Адамович І. В. «Школа молодого педагога» як середовище професійної соціалізації педагога. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота». 2019. Випуск 1 (44). С.53-58.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24831/1/Дем'янчук%20Олена%20О лексіївна.pdf>

12. Денищук І. Особливості професійного розвитку педагога нової української школи. Післядипломна освіта. 2021. Вип. № 6 (201). С. 24-27. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1434538>

13. Ємчик О. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу магістрів дошкільної освіти. Освітній простір України. 2017. Вип. 9. С. 56-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2017_9_11.

14. Єрмак Ю. Професійний розвиток викладачів в умовах неперервної педагогічної освіти. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. 2018. № 1. С. 218-223. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2018_1_36.

15. Замятна О. Л. Аналіз типових труднощів у майбутніх учителів початкової школи під час педагогічної практики. Дошкільна і початкова освіта: сьогодення і перспективи розвитку : матер. Всеукр. науково-практ.

інтернетконференції. м. Київ, 17-18 травня 2017 р. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/viewFile/119/123>.

16. Зязюн І. А., Дубасенюк О. А., Ковальчук В. А. Проблема самовизначення вчителя у контексті педагогічної дії. Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.- практ. конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 8-20. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/18221/1/%D0%97%D1%8F%D0%B7%D1%8E%D0%BD%20%D0%86.pdf>

17. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозинська Н.С., Олійник В.О. Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців : метод. посіб. К. : ТОВ «7БЦ», 2023. 171 с.

18. Колодяжна А. В. Проблема індивідуалізації та диференціації у підготовці фахівців для професійної освіти. Virtus: scientific journal. 2017. № 12. С. 111-113.

19. Колодяжна А. В. Становлення молодого педагога на сучасному етапі / А. В. Колодяжна, В. Фаріна // Збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції текстильних та фешн-технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 19 жовтня 2023 року. Київ : КНУТД, 2023. С. 333-335.

20. Корольчук М. С. Психологія адаптації студентів до навчальної діяльності: монографія та ін. Ужгород.: Ужгородський національний університет, 2017. 289 с.

21. Лозинська Н. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у процесі їх адаптації до професійної діяльності / Н Лозинська, Ю. Крецька //Вісник Львівського університету. Серія : Педагогічна. 2012. Вип. 28. С. 16-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Ped_2012_28_4.

22. Макарова К. Г. Використання ігрових технологій у процесі формування культури ділового спілкування майбутніх перекладачів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і

психологія. 2015. № 1. С. 253–256. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2015_1_41

23. Мартинець Л. А. Залучення педагогів до професійного розвитку у неформальній та інформальній освіті. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. № 6. С. 15-16. Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2017_6_5.

24. Мастеркова Т. Педагогічний менеджмент адаптації молодого вчителя. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Педагогіка» Випуск 7 (13), 2019. URL:
https://www.researchgate.net/publication/339403415_Pedagogical_Management_of_Adaptation_of_a_Young_Teacher/fulltext/63c9817ae922c50e99aa93de/Pedagogical-Management-of-Adaptation-of-a-Young-Teacher.pdf

25. Матійків І., Якимович Т. Особистісна готовність педагога до діяльності: результати експериментального дослідження. Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць. Київ–Львів–Бережани–Ломза. Випуск 11. Львівський навчально-науковий центр професійної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, Львів. 2022. С. 104-110. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38637/Matyykiv1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

26. Мельник І. М. Професійне становлення майбутнього педагога: змістова сутність. URL:
https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8687/1/professional_statement.pdf

27. Музальов, О. О. Професійна адаптація особистості в процесі вивчення предмета “Культурологія” у ВПУ : навчально-методичний посібник / О. О. Музальов, А. В. Шиделко. К. : Педагогічна думка, 2012. 185 с.

28. Облес І. І. Педагогічні умови професійної адаптації викладача вищого навчального закладу : дис. канд. пед. н.: 13.00.04 / Облес Ірина Ігорівна. – Запоріжжя, 2008. 257 с.

29. Облес І. І. Концептуальні засади дослідження особливостей професійної адаптації викладача вищого навчального закладу. Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2005. Вип. 25.

30. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підручник. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 208 с.

31. Перегончук Н. В. Професійна адаптація й особистісний розвиток педагога. Вісник післядипломної освіти. 2010. Вип. 1(2). С. 317-327. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1\(2\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1(2)_38)

32. Пінська О. Л. Особливості педагогічної творчості та фактори її розвитку в майбутніх педагогів. Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Вип. 35. С. 272-278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2012_35_37.

33. Пономарьова Г. Ф., Беляєв С. Б., Павлова О. Г., Степанець І. О. Формування професійної мотивації до педагогічної діяльності у майбутніх учителів початкових класів : монографія. Харків : Видавець СПД-ФО Захаренко В.В., 2022. 199 с.

34. Попович Е. В. Сутність і зміст адаптації: філософський аналіз. Гуманітарний вісник Запорізької держ. інженерної академії. 2014. Вип. 56. С. 228–239.

35. Пріма Р. М. Проблема адаптивності майбутнього педагога у контексті формування його професійної мобільності. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4243/1/Adaptyvnist.pdf>

36. Про затвердження Положення про сприяння в працевлаштуванні випускників державних вищих навчальних і професійних навчально-виховних закладів України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0135-94#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

37. Психолого-педагогічні тренінги у системі консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів: навчальний посібник [Алексеева С. В., Гриценко І. А., Закатнов Д. О.,

Кузьмінська Л. Д., Орлов В. Ф.]; за редак. Д. О. Закатнова. Житомир: «Полісся», 2019. 200 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233899044.pdf>.

38. Раєвська І.М. Дослідницькі уміння у структурі професійної діяльності вчителя. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/13583/4.УДК%20000.pdf?sequence=1>

39. Соболева С. В., Арестова І. В. Упровадження сучасних освітніх технологій при підготовці кваліфікованих робітників: електронний зб. матеріалів Регіон. наук.-практ. семінару, м. Черкаси, 24 квітня 2020 р. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2020. 114 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/653/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

40. Сотська Г., Тринус О. Професійна адаптація молодого вчителя в сучасних умовах. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731198/1/EZU_5_2020_e-book-91-103.pdf

41. Стаднік О. В. Професійна адаптація як психолого-педагогічна проблема. Теорія та методика навчання та виховання. 2013. Вип. 33. С. 194-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2013_33_25.

42. Стеблюк С. Сучасні тенденції професійної підготовки фахівців в умовах ступеневої освіти. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2019. С. 119–126. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2019.168409>.

43. Топузов О. М., Малихін О. В., Опалюк Т. Л. Педагогічна майстерність: розвиток професійно-педагогічної адаптивності та соціальної рефлексії майбутнього вчителя: навчальний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2018. 292 с.

44. Фаріна В. Педагогічні умови розвитку творчості студентів професійних коледжів. Проблеми та інновації в природничо-математичній,

технологічній і професійній освіті : збірник матеріалів XIV-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-Інтернет конференції, м. Кропивницький, 20 листопада - 8 грудня 2022 року. Кропивницький : РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2022. С. 34-35.

45. Ходацька О. Досвід роботи «школи молодого вчителя» як форми професійного розвитку педагога. Витоки педагогічної майстерності. 2019. Випуск 23. С. 216-219. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13782/1/KHODATSKA.pdf>

46. Шара С. Професійна адаптація молодих викладачів закладів вищої освіти непедагогічного профілю : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2018. 241 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/300244834.pdf>

47. Шевченко О. А. Особливості професійної адаптації молодого вчителя. URL: <https://www.academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/78.pdf>

48. Шкурко Я. І. Комунікативні особливості управлінської діяльності керівників закладів освіти (кінець 90-х років ХХ століття-перше двадцятиріччя ХХІ століття). URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38544/Prontenko.pdf?sequence=1>

49. Шулдик Г. О., Ткачук Л. В. Психолого-педагогічні особливості адаптації викладача-початківця до науково-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». Випуск 3. 2016. С. 224 – 232. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/7501/1/21.pdf>

50. Ярославська Л. І. Дидактичні умови подолання педагогічних бар'єрів. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/1/97.pdf>.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу,
виконану студенткою групи МГІТ-23 Фаріною Валерією Андріївною
на тему: «Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до
педагогічної діяльності в закладі професійної
(професійно-технічної) освіти»

Кваліфікаційна робота присвячена актуальній тематиці – дослідженню теоретичних задач та обґрунтуванню практичних напрямів удосконалення педагогічних умов адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

У рамках обраної тематики було поставлено за мету теоретично обґрунтувати педагогічні умови професійної адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти та експериментально перевірити їх ефективність.

Рецензована робота складається з двох розділів. У першому розділі здобувачкою здійснено аналіз наукових джерел з проблеми дослідження розкрито сутність і специфіку адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійно-технічної освіти, а також визначено педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти. У другому розділі представлено результати педагогічного експерименту щодо перевірки шляхів реалізації педагогічних умов адаптації майбутнього викладача закладу професійно-технічної освіти.

Структура кваліфікаційної роботи відповідає обраній темі, а детальне розкриття розділів дає підставу стверджувати, що поставлені завдання були реалізовані на належному кваліфікаційному рівні.

Результати дослідження пройшли достатню апробацію. За результатами кваліфікаційної роботи було підготовлено і опубліковано 1 наукову статтю і 2 тези у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Разом з тим хочу висловити побажання щодо кваліфікаційної роботи:

1. У тексті зустрічається термінологія, що не відповідає сучасним вимогам, зокрема, навчально-виховний, навчальний процес, навчальні заклади.
2. Список використаних джерел варто було б доповнити працями зарубіжних науковців.
3. У тексті роботи зустрічаються стилістичні, орфографічні і пунктуаційні помилки.

Кваліфікаційна робота виконана у повному обсязі, відповідає встановленим вимогам і заслуговує позитивної оцінки, а здобувачці другого (магістерського) рівня вищої освіти **Фариній Валерії Андріївні** може бути присвоєна кваліфікація магістра професійної освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта («Технологія виробів легкої промисловості»).

Рецензент:

к.п.н., доц., доцент кафедри ПОСТД

Інна КОСЯК

ВІДГУК

керівника кваліфікаційної роботи,
виконаної на тему: **«Педагогічні умови адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти»**
студенткою групи МгПТ-23 Фаріною Валерією Андріївною

Кваліфікаційна робота виконана на актуальну тематику, присвячену адаптації майбутнього викладача до педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти. Діяльність молодого педагога професійної освіти передбачає певний період, протягом якого відбувається усвідомлення основних цілей діяльності, її принципів, приведення професійних знань, умінь і навичок у відповідність до вимог професії. Від визначення і врахування особливостей періоду адаптації і її характеру, результатів і термінів, залежить ефективність всієї подальшої професійно-педагогічної діяльності, зростання рівня професійної майстерності та педагогічної культури, що обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота складається з двох розділів. У першому розділі автором розкрито теоретичні аспекти адаптації викладача до професійної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти. Особливої уваги заслуговують розроблені здобувачкою тренінги, що допоможуть молодому педагогу на початку професійної кар'єри налагодити спілкування з колегами та учнями. Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх викладачів та викладачів-початківців закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи Фаріна В.А. проявила себе як відповідальна студентка, яка здатна творчо та самостійно вирішувати поставлені завдання, проявила вміння застосовувати набуті теоретичні знання на практиці. Кваліфікаційна робота Фаріної В.А. є завершеним, самостійним дослідженням актуальної теоретичної та практичної проблематики. Висновки та рекомендації, сформульовані в роботі є цілком обґрунтованими. За результатами кваліфікаційної роботи було підготовлено і опубліковано 1 наукову статтю і 2 тези у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Відзначаючи належний рівень виконання кваліфікаційної роботи варто висловити побажання. Так, висвітлюючи результати педагогічного експерименту, варто було б вказати експериментальну базу дослідження.

Кваліфікаційна робота виконана у повному обсязі, відповідає встановленим вимогам і заслуговує позитивної оцінки, а здобувачці **Фарині Валерії Андріївні** може бути присвоєна кваліфікація магістра за спеціальністю 015 Професійна освіта («Технологія виробів легкої промисловості»)

Керівник кваліфікаційної роботи:

д. пед. н., доцент, завідувачка кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну

Марія БІЛЯНСЬКА